

Osídlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze. Umístění, personální obsazení a organizační struktura centrály a oblastních úřadoven v letech 1945–1951¹

/ Karel Řebáček /

I. Vznik a hlavní úkoly OsÚ a FNO

Po skončení druhé světové války patřila mezi hlavní úkoly, které si vytýčila poválečná československá politická reprezentace, náprava materiálních křivd, spáchaných na českém a slovenském lidu okupanty a jejich příslušníci, a potrestání Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů za jejich podíl na rozbití Československa, okupaci části jeho pohraničních oblastí v letech 1938–1945 a nesvobodě zbytku českých zemí v letech 1939–1945. Ruku v ruce s tím byl na základě souhlasu vítězných velmocí na konferenci v Postupimi zahájen proces vysídlení obyvatelstva německé národnosti, žijícího v Československu, a souběžně s ním i proces znovuosídlení povětšinou pohraničních oblastí, dříve obydlených převážně tímto obyvatelstvem. Všechny výše zmíněné aktivity byly navzájem provázané a souvisely jedna s druhou: obyva-

1 Předkládaná práce vznikla na základě studia archiválií, nacházejících se v péči Národního archivu (NA). Kromě již zinventarizovaných archiválií z činnosti ústředních institucí státní správy (Úřad předsednictva vlády, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo financí, Fond národní obnovy) se opírá především o výzkum dosud nezpracované části archivního fondu Fond národní obnovy Praha, který je do péče NA přebírán (tento proces stále probíhá) ze spisoven ministerstva financí (MF). Jelikož nejsou takto převzaté dokumenty inventarizovány a neexistuje ani standardní označení ukládacích jednotek, bylo pro potřebu citací těchto archiválií použito původní ukládací schéma s průběžným označením kartonů. Označení kartonů v poznámkách k textu tedy není klasickým číslováním ukládacích jednotek jako v případě inventarizovaných fondů, ale jedná se o prozatímní ukládací číslování, které umožňuje alespoň základní orientaci ve zmíněné části fondu. Autor v této souvislosti považuje za potřebné poděkovat vedoucí 4. oddělení NA PhDr. Aleně Noskové a archiváři téhož oddělení PhDr. Františku Štverákoví za jejich odbornou pomoc a ochotu při zpřístupňování výše uvedených archiválií.

telstvo německé národnosti bylo zbaveno převážné většiny svého majetku, který následně posloužil k sanaci válkou a okupací poškozeného národního hospodářství a ke znovuoobnovení československé měny. Jeho část byla využita rovněž k materiálnímu zajištění osídlenců české, slovenské či jiné slovenské národnosti, takže konfiskovaný majetek posloužil i jako významný motivační prvek osidlovacího procesu a stal se jedním z nástrojů osidlovací politiky poválečných československých vlád.

Legislativní základnou k naplnění těchto cílů byly dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše. V majetkoprávní oblasti se jednalo zejména o dekret č. 5/1945 Sb., na jehož základě byly prohlášeny za neplatné všechny majetkové převody a veškerá majetkoprávní jednání, uzavřená pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce (vzhledem k poměrům v pomnichovském Československu bylo toto období z legislativního hlediska vymezeno již 29. zářím 1938), a majetek všech státně nespolehlivých osob na území Československé republiky byl dán pod národní správu. Za osoby státně nespolehlivé se považovaly „osoby německé a maďarské národnosti a osoby, které vyvíjely činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěsti hleděly a záměrně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé a maďarské okupanty”.²

Za státně nespolehlivé právnické osoby byly pokládány ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům. Za osoby německé nebo maďarské národnosti byly považovány ty, které se při kterémkoliv sčítání lidu po roce 1929 přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin, útvarů nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti. Dekretem č. 5/1945 Sb. byla tedy zneplatněna veškerá majetkoprávní jednání, k nimž došlo v letech 1938–1945 na základě nátlaku či jiného nesvobodného jednání jednoho z jejich účastníků, a vlastníkům majetku označeného jako „nepřátelský“ bylo zabráněno v jeho využívání, správě a manipulaci s ním.

To byl však pouze první krok v tomto náročném majetkoprávním procesu. Byť již nemohli s majetkem disponovat, stále byli původní majitelé jeho právoplatnými knihovními vlastníky. To se částečně změnilo již dekretem č. 12/1945 Sb., kterým byl konfiskován zemědělský majetek Němců, Maďa-

2 Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. 5. 1945, o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, § 4.

rů, zrádců a kolaborantů a na jehož základě byl právně zahájen program znovuosídlení všech oblastí Československé republiky slovanským obyvatelstvem.³ Hlavním řídícím orgánem procesu vnitřního osídlení převážně pohraničních oblastí bylo ministerstvo vnitra a Ústřední komise pro vnitřní osídlení, která byla ministrovým poradním orgánem s tím, že ministr vnitra byl formálně předsedou komise.⁴ K zabezpečení a řízení celého procesu byly dekretem prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. zřízeny osidlovací úřady (OsÚ) se sídly v Praze pro území Čech a Moravy a v Bratislavě pro území Slovenska, které byly samostatnými úřady podřízenými ministerstvu vnitra, z jehož rozpočtu byly hrazeny jejich osobní a věcné náklady.⁵ Zemský národní výbor (ZNV) v Brně sice požadoval vytvoření samostatného ústavu pro přesídlení pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, ale tento požadavek byl s odvoláním na výše zmíněný dekret zamítnut.⁶ Správou a přidělováním zemědělského majetku, konfiskovaného podle dekretu č. 12/1945 Sb., byl pověřen Národní pozemkový fond (NPF) při ministerstvu zemědělství, který ho spravoval až do rozhodnutí o přidělu.⁷

Dalším významným posunem bylo vydání dekretu č. 108/1945 Sb., který stanovil právní rámec pro konfiskaci ostatního nepřátelského majetku, jeho správu a následné přidělování spolehlivému a bezúhonnému českému, slovenskému a jinému slovanskému obyvatelstvu.⁸ Tento dekret dal právní základ ke konfiskaci veškerého movitého a nemovitého majetku, který byl

- 3 Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z 21. 6. 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa.
- 4 Blíže k náplni činnosti Ústřední komise pro vnitřní osídlení viz Čapka, František – Slezák, Lubomír – Vaculík, Jaroslav: Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno 2005, s. 95–96.
- 5 Dekret prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze 17. 7. 1945, o jednotném řízení vnitřního osídlení. Původně se měla tato instituce nazývat Státní osidlovací úřad (SOÚ) a měla podléhat přímo ministerské radě, v jejím pětičlenném vedení (ředitelství, předsednictvo) měli být zástupci všech čtyř politických stran zastoupených v Národní frontě (NF) a Ústřední rady odborů (ÚRO). Úřad měl mít šest sekcí (1. Informace a propagace, 2. Statistika a plán osídlení, 3. Přesídlování Čechů, 4. Odsun Němců z republiky, 5. Právní oddělení, 6. Kontrola), jednotlivá ministerstva měla jmenovat své zplnomocněnce pro styk se SOÚ a ředitelství mělo pro každou řešenou otázku svolávat meziministerskou poradou (srov. NA, Osidlovací komise při ÚV KSČ, arch. jedn. 315, návrh Státního osidlovacího úřadu [1945]).
- 6 NA, Ministerstvo vnitra–nová registratura (MV-NR), kart. 296, sign. A 1321, dopis ZNV v Brně ministerstvu vnitra v Praze z 12. 7. 1945.
- 7 Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. z 20. 7. 1945, o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci.
- 8 Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. z 25. 10. 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

ke dni faktického ukončení okupace ve vlastnictví Německé říše, Království maďarského, právnických a fyzických osob německé a maďarské národnosti a v neposlední řadě i fyzických osob jiné národnosti, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě a bezpečnosti a obraně Československé republiky. Výjimku z výše vymezeného okruhu osob, jejichž majetek podléhal konfiskaci, tvořily fyzické osoby německé nebo maďarské národnosti, které prokázaly, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně účastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem.⁹

K zabezpečení úkolů souvisejících s dočasnou správou konfiskovaného majetku a jeho přiděly českým, slovenským a ostatním slovanským fyzickým a právnickým osobám byl na základě ustanovení tohoto dekretu zřízen při každém OsÚ fond národní obnovy (FNO). Na základě vládního nařízení č. 45/1946 Sb., kterým byl vydán statut a jednací řád FNO, byl FNO sice samostatnou právní osobou, ale zároveň byl podřízen OsÚ, při němž byl zřízen. Jeho předsedu jmenovala vláda na návrh ministra vnitra po slyšení předsedy OsÚ, místopředsedu FNO jmenovala vláda na návrh předsedy FNO a rovněž po slyšení předsedy OsÚ.¹⁰ Činnost obou institucí usměrňovala rada, která se skládala z předsedů OsÚ a FNO a jejich náměstků (resp. místopředsedů), usnášela se nadpoloviční většinou a určovala všeobecný věcný a časový pracovní program obou úřadů. První schůze rady se uskutečnila 4. prosince 1945 a jejím sekretářem (zapisovatelem) byl jmenován JUDr. Eduard Tomáš. Na 5. schůzi rady 15. ledna 1946 bylo zřízeno prezidium rady v čele s JUDr. Janem Pliczkou, které mělo především garantovat jednotnou linii práce OsÚ a FNO.¹¹ Jednotnost přístupu obou úřadů k celému procesu osidlování byla klíčovým požadavkem poválečné politické reprezentace a „*nejjužší symbiosa obou institucí*“ byla programově prosazována právě radou OsÚ a FNO.¹² Společná proto byla nejen personální politika obou úřadů, ale rovněž legislativní a normativní záležitosti celého procesu osidlování a propagační i informační aktivity.

9 Dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. z 25. 10. 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, § 1, odst. 1.

10 Vládní nařízení č. 45/1946 Sb. z 1. 3. 1946, kterým se vydává statut a jednací řád Fondu národní obnovy.

11 NA, Fond národní obnovy (FNO) Praha, inventarizovaná část, kart. 14 a, zápisy ze schůzí rady OsÚ a FNO v Praze (4. 12. 1945, 15. 1. 1946).

12 Tamtéž, inventarizovaná část, kart. 14 a, zásady spolupráce Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, s. d., s. 1.

Praktická realizace zákonem stanovených úkolů byla u OsÚ a FNO přenesena do jednotlivých oblastí, kde byly zřízeny samostatné oblastní osídlovací úřadovny a oblastní pobočky FNO, v průběhu roku 1946 docházelo k optimalizaci jejich počtu i umístění a na podzim 1946 byly sloučeny a vytvořeny oblastní úřadovny OsÚ a FNO. Tyto oblastní úřadovny existovaly prakticky beze změny až do roku 1948, kdy došlo v souvislosti se znovuoobnověním krajského zřízení k restrikci jejich počtu a územní reorganizaci jejich obvodů, které byly přizpůsobeny obvodům nově vznikajících krajů. V této podobě pak fungovaly až do poloviny března 1950, kdy v souvislosti se zánikem OsÚ v Praze ukončily činnost a jejich agenda byla převedena částečně na FNO v Praze, částečně na národní výbory všech stupňů, zejména na krajské národní výbory (KNV), v rámci jejichž finančních referátů vznikly tzv. fondovní skupiny.

Hlavním úkolem OsÚ bylo především řízení a koordinace procesu vnitřního osídlení Československa, zejména pak jeho pohraničních oblastí, kde bylo nutno po vysídlení většiny obyvatelstva německé národnosti a úbytku pracovních sil německé národnosti osídlením doplnit počet obyvatel na stav odpovídající hospodářským potřebám státu a možnostem těchto oblastí. Dalším významným úkolem OsÚ bylo spolupodílet se na reorganizaci veřejného, hospodářského, sociálního a kulturního života ve všech jeho oborech s ohledem na provádění osídlení. V rámci realizace tohoto procesu měl OsÚ především posoudit přínos „nepřátelského“ majetku pro osídlované oblasti a národní hospodářství jako celek a vhodným způsobem usměrňovat rozhodování o jeho dalších osudech (začleňování, přidělování, likvidaci).¹³

Praktická realizace těchto záměrů ležela na FNO, které měly především učinit potřebná opatření ke zjištění, zajištění, převzetí, úschově, udržování a správě tohoto majetku, sepsat a vypořádat závazky k němu náležející, provést jeho odevzdání podle rámcových plánů a konečných rozhodnutí o přidělu, zprostředkovat přidělcům potřebné úvěry¹⁴ a jejichž úkolem bylo rovněž po vypořádání všech závazků odvést podle zákona č. 141/1947 Sb. čisté výtěžky Likvidačnímu fondu měnovému k vytvoření pevného základu pro obnovení a posílení československé měny, vážně podlomené pohledávkami

13 NA, MV-tajné, kart. 196, materiál pro exposé ministra vnitra ve schůzi Národního shromáždění (NS), dne 9. 3. 1950, s. 1–2; Řeháček, Karel: „Nepřátelský“ živnostenský a průmyslový majetek po 1945. Příspěvek k jeho osudům. *Hospodářské dějiny* 24, 2009, s. 175–217.

14 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 2, dokument Důvěrná zpráva o činnosti OsÚ a FNO v Praze z 1. 10. 1948, s. 1.

za Německem, a jako odškodnění za hospodářské škody způsobené válkou a okupací.¹⁵

Do většiny „nepřátelského“ majetku, který představoval asi čtvrtinu až třetinu veškerého národního jmění, byla v důsledku poválečných legislativních změn zavedena národní správa a došlo k jeho konfiskaci ve prospěch československého státu. Úkolem FNO byla především organizace a provádění zpeněžení tohoto majetku, který se nacházel v domácnostech nebo ve skladištích, a přidělování konfiskovaných živností, rodinných domků, činžovních domů, pozemků a nakonec i velkých podniků a majetkových podstat všeho druhu.¹⁶ Před zahájením převádění majetkových podstat do vlastnictví nabyvatelů musela být ve většině případů provedena revize podniku i dosavadního hospodaření národního správce. Při přidělovém řízení byl každý jednotlivý objekt oceněn, bylo provedeno rozdělení závazků na ty, které převezme přidělc, a na ty, které převezme FNO k budoucímu vypořádání, a muselo být provedeno vyúčtování s dosavadním národním správcem. Po provedeném přidělovém řízení byla přidělová cena každého jednotlivého objektu účetně zachycena, její splácení sledováno, nedochvilní dlužníci upomínáni a nemovitě objekty musely být zaknihovány.¹⁷

Jednalo se o kvalitativně i kvantitativně nesmírně složitý a v dosavadní administrativní praxi zcela nezvyklý proces: mělo dojít k rozdělení souprav bytového zařízení, rodinných domků a větších vilových a činžovních domů, drobných živnostenských podniků, středních a velkých průmyslových závodů, vedle toho se FNO musel vypořádat co nejrychleji s likvidací těch průmyslových závodů, jejichž provoz byl zastaven a jejichž zařízení bylo v zájmu dvouletého plánu a industrializace Slovenska a hospodářsky zanedbaných krajů nezbytně zapotřebí k doplnění strojového parku podniků československého průmyslu. Velmi náročná byla také likvidace několika desítek tisíc drobných živnostenských podniků, které byly z hlediska osídlení pohraničních oblastí a národního hospodářství jako celku přebytné. Kromě toho bylo také třeba zvláštním způsobem rozdělit cennější konfiskované movitosti (např. hudební nástroje, zařízení lékařských, zubolékařských a veterinárních ordinací, koberce, kožichy, drahocenný nábytek, umělecké předměty, broušené sklo, starožitný porcelán, motorová vozidla, předměty ze zlata,

15 Zákon č. 141/1947 Sb. z 2. 7. 1947, o Likvidačním fondu měnovém.

16 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2365, dopis Osů a FNO v Praze ministru vnitra ČSR z 25. 2. 1947, s. 1.

17 Blíže viz Řeháček, K.: „Nepřátelský majetek“ a jeho osudy po roce 1945 s přihlédnutím k situaci v Plzeňském kraji. In: Historická dílna 2. Plzeň 2009 (v tisku).

drahých kovů a drahokamů, poštovní známky a různé sbírky či knihy), které nebyly prodávány v rámci univerzálních prodejových akcí jako ostatní movitosti, ale byly přidělovány především právníckým osobám (např. nemocnicím, okresním národním pojišťovnám, školám, muzeím, knihovnám, galeriím, úřadům).

OsÚ a FNO vypracovaly po dohodě s příslušnými rezortními ministerstvy a Hospodářskou radou (HR) a po konzultacích s jednotlivými hospodářskými svazy rámcové plány, které stanovily, jaký bude další osud konfiskovaného majetku, zejména rodinných domků a malých, středních a velkých živnostenských a průmyslových podniků. Následně bylo ve spolupráci s národními výbory všech stupňů zorganizováno několik přidělových akcí - přiděly mobilii (movitého majetku), přiděly rodinných domků a přiděly živnostenských podniků, po únoru 1948 se rovněž plně rozběhl proces začleňování konfiskovaného živnostenského a průmyslového majetku do tzv. vyššího hospodářského sektoru a znamenal fakticky pokračování znárodnovacích akcí z roku 1945. Značná část konfiskovaného majetku se přidělovala prostřednictvím rámcových plánů, kdy o přidělení předem stanoveného majetku rozhodovala přidělová komise, jejíž rozhodnutí schvaloval příslušný vyšší orgán. Vzhledem k časové i věcné náročnosti takto prováděného přidělového procesu bylo rozhodnuto, že část konfiskovaného majetku bude možno přidělovat tzv. zkráceným přidělovým řízením. V únoru 1947 byl proto přijat zákon č. 31/1947 Sb., který umožnil přiděly malých a středních majetkových podstat za úhradu do vlastnictví oprávněných uchazečů zkráceným přidělovým řízením, pokud již nebyly převedeny způsobem upraveným rámcovými plány.¹⁸ Tím byl přidělový proces značně zjednodušen a podstatně urychlen a zkrácen.

Řešení úkolů OsÚ a FNO totiž provázela od počátku celá řada problémů. Politické střety v radě OsÚ a FNO a princip rozhodování tohoto orgánu prakticky paralyzovaly činnost obou těchto velmi úzce provázaných institucí, což se až do února 1948 projevovalo v každodenním fungování či spíše nefungování obou úřadů. Dalším problémem obou institucí byl fakt, že vznikly jako naprosto nové úřady tzv. na zelené louce, z čehož plynuly rozličné věcné a personální potíže, které musely OsÚ a FNO po celou dobu jejich existence permanentně řešit, souběžně s tím však zároveň pracovaly na řešení všech úkolů, kvůli kterým byly zřízeny. FNO vznikl navíc poměrně pozdě, takže

18 Zákon č. 31/1947 Sb. ze 14. 2. 1947, o některých zásadách při rozdělování nepřátelského majetku, konfiskovaného podle dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945, č. 108, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.

v době jeho vzniku byla již část majetku, který spadal do jeho správy, odcizena, rozvlečena či zničena, čemuž nemohl FNO nijak zabránit. K těmto případům ztrát národního majetku nedocházelo jen v bezprostředně poválečném období a v době, kdy přes československé území ustupovala německá armáda, ale snahy části osídlenců pohraničních oblastí obohatit se tímto majetkem přetrvávaly i relativně dlouho po skončení války.

II. *Umístění centrály a prostorové potíže OsÚ a FNO*

Jedním ze základních problémů, které významně negativně ovlivňovaly činnost a výsledky práce OsÚ a FNO v Praze, bylo neuspokojivé zázemí pro činnost úřadů. OsÚ a FNO sice vznikly na základě dekretů prezidenta republiky již v létě, resp. na podzim roku 1945 (FNO oficiálně zahájil činnost 1. ledna 1946), kvůli nedostatku vhodných kancelářských prostor však mohly prakticky zahájit činnost až mnohem déle, částečně koncem roku 1945, naplno na jaře 1946.

Úřady sídlily zpočátku v místnostech ministerstva vnitra v Ústavu šlechticů na Hradčanech (Jiřská 2), kde se však tísnilo 100 zaměstnanců OsÚ ve 25 místnostech. FNO neměl vůbec žádné vlastní prostory a jeho předseda, místopředseda a vedoucí úřadu museli pracovat společně v jediné kancelářské místnosti. Předseda OsÚ v Praze Miroslav Kreysa ve snaze řešit tuto katastrofální prostorovou situaci požádal 10. prosince 1945 technickou službu ministerstva dopravy v Praze o přidělení samostatné budovy pro OsÚ a FNO. V žádosti napsal, že aktivace FNO je nemožná, že není možné přibírat nové úředníky, neboť není kam je posadit, a přitom zdůraznil obsáhlou, důležitou a naléhavou úkolů OsÚ a FNO, jejichž řešení nebylo možné s ohledem na obrovské hospodářské ztráty dále odkládat. V žádosti k tomu mj. napsal: „Stačí uvést, že v důsledku nemožnosti zahájení činnosti Fondu uniká státní pokladně měsíčně průměrně 200 až 250 milionů Kčs. Nezbytná potřeba pro zahájení plného provozu Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy jest nejméně 120 místností a nyní jich je k dispozici 25.“¹⁹ Na základě soustavného tlaku vedení OsÚ a FNO byly oběma úřadům postupně přidělovány různé budovy po celé Praze, většina z nich však nebyla vyhovujících: přidělená budova na Masarykově náměstí č. 80 (kavárna Lumír) byla prakticky neupotřebitelná, jelikož v ní byla ubytována Rudá armáda, jejíž odchod neuměl nikdo přesně stanovit, kromě toho

19 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2256 II, dopis OsÚ v Praze ministerstvu dopravy v Praze z 10. 12. 1945.

bylo po jejím odchodu zapotřebí provést za značných nákladů rekonstrukci vnitřních prostor, budovy ve Washingtonově ulici č. 5 a 7 by sice potřebám OsÚ a FNO celkem vyhovovaly, ale byly již obsazeny jinými subjekty.

Situace se zlepšila teprve na jaře 1946, kdy OsÚ a FNO získaly po Zeměměřičském úřadu prostory v pražském Veletržním paláci. I když se jednalo znovu pouze o provizorní a krátkodobé řešení, nastalo v období od ledna do března 1946 velké stěhování a OsÚ a část FNO se tam postupně přemístily. Prostorové problémy úřadů však tímto řešením nezmizely: do Veletržního paláce se jednak nevešly oba úřady celé, takže jejich části musely být i nadále roztroušeny v dalších budovách po celé Praze, jednak měly s vedením Veletržního paláce podepsanou nájemní smlouvu pouze do 31. července 1946. Předseda FNO Karel Moudrý si na toto neúnosné provizorium stěžoval již v březnu 1946 ministru vnitra, který jeho stížnost přednesl v rozpočtovém výboru Prozatímního Národního shromáždění (PNS) 2. března 1946. K. Moudrý ve své stížnosti argumentoval slovy: „*Fond zahájil v těchto dnech svou činnost již na třetím místě, a to v místnostech Veletržního paláce, které však musí opustiti v několika měsících, nemaje dosud zajištěno trvalé, alespoň poněkud dostačující umístění.*“²⁰

V důsledku této a řady podobných stížností představitelů OsÚ a FNO bylo oběma úřadům slíbeno, že pro ně bude do konce července 1946 nalezeno definitivní prostorové řešení. Tím mělo být jejich umístění ve dvou právě dokončovaných úředních budovách na Invalidovně v Praze-Karlíně. Vzhledem k tomu, že k uvedenému termínu nebyla dokončena ani jedna z nich, se OsÚ a FNO dostaly v létě 1946 opět do velmi složité situace: ředitelství Veletržního paláce jim s poukazem na nutnost připravovat podzimní veletrhy odmítlo prodloužit nájemní smlouvu, a dokonce pohrozilo, že 31. července 1946 budou vypnuty telefony, elektřina, výtahy atd. Centrála OsÚ a FNO proto požádala vládu, aby přijala usnesení o prodloužení nájemní smlouvy ve Veletržním paláci alespoň do 15. srpna 1946 a aby učinila veškerá opatření vedoucí k urychlenému dokončení objektů na Invalidovně.²¹

Vláda skutečně na žádosti OsÚ a FNO zareagovala a po „*nesmírně obtížných a s tolika nezdary spojených jednáních*“²² o umístění obou úřadů se nakonec koncem léta 1946 mohla do pavilonu A na Invalidovně přestěhovat alespoň část oddělení OsÚ a FNO, což ohlásil 27. srpna 1946 předseda OsÚ v Praze M. Kreysa přednostovi kabinetu ministra vnitra Václava Noska Gríšovi Spurné-

20 Tamtéž, návrh předsedy FNO v Praze pro exposé ministra vnitra v rozpočtovém výboru PNS z 2. 3. 1946.

21 Tamtéž, dopis OsÚ a FNO v Praze ministerstvu vnitra v Praze z 11. 7. 1946.

22 Tamtéž, dopis OsÚ a FNO v Praze předsednictvu vlády v Praze z 1. 11. 1946, s. 1.

mu. Druhý pavilon se v té době teprve dostavoval, takže byl celý úřad slovy Kreysy „značně stísněn“.²³ Části úřadů byly i nadále umístěny na několika místech v Praze (např. v Kolkovně, Karmelitské a Samcově ulici), takže úřední styk mezi jednotlivými pracovišti OsÚ a FNO v Praze byl velice znesnadněn, někdy dokonce i znemožněn. K tomuto chaosu přispívala i provizorní telefonní instalace na Invalidovně, takže i telefonní spojení bylo „naprosto nedokonalým provisoriem“, které bylo nespolehlivé a často selhávalo.²⁴

Podle slibů měly OsÚ a FNO obsadit i celý úřední pavilon B a celkově získat 450 kancelářských místností pro zhruba 1 150 zaměstnanců, což by v té době oběma úřadům postačovalo. O část pavilonu B však projevil zájem Zeměměřičský úřad, takže problém s nedostatkem prostor byl znovu na pořadu dne. Centrála OsÚ a FNO proto opět požádala vládu, aby přijala usnesení o ponechání obou pavilonů v péči OsÚ a FNO s tím, že Zeměměřičský úřad měl získat část jiných uvolněných prostor po OsÚ a FNO.²⁵ Výsledkem jednání byla skutečnost, že OsÚ a FNO získaly většinu požadovaných kancelářských prostor a na pražskou Invalidovnu se mohly nastěhovat v zásadě všechny důležité odbory, mimo Karlín zůstalo pouze oddělení V/4 (vyšetřovací), které sídlilo i nadále v Letenské ulici č. 5, tzv. průmyslové referáty ze VI. odboru zůstaly na Švehlově nábřeží č. 6 a Úřadovna pro stavební materiál v Italské ulici č. 19. Tento stav pak víceméně trval až do definitivního zániku OsÚ a FNO v Praze, s postupnou likvidací jednotlivých částí OsÚ a FNO docházelo i k opouštění příslušných kancelářských prostor a k jejich předávání jiným subjektům.

III. Personální obsazení centrály OsÚ a FNO v Praze

Druhým negativním aspektem, kterým byla rovněž výrazně poznamenána činnost OsÚ a FNO, byl nedostatek odborně zdatných, odpovědných a po všech stránkách spolehlivých pracovních sil. Vedení obou úřadů bylo jmenováno poměrně bez problémů, mnohem horší to ovšem bylo s odbornými úřednickými silami jednotlivých odborů, oddělení a referátů.

23 NA, MV-Noskův archiv, kart. 122, dopis předsedy OsÚ v Praze přednostovi kabinetu ministra vnitra G. Spurnému z 27. 8. 1946.

24 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2256 II, dopis OsÚ a FNO v Praze předsednictvu vlády v Praze z 1. 11. 1946, s. 1.

25 Tamtéž, s. 3.

Vedení úřadů tvořili předsedové OsÚ a FNO, náměstek předsedy OsÚ a místopředseda FNO, významnou roli hrála také funkce vedoucích úředníků (později společného pro OsÚ a FNO). Na základě dohod mezi politickými stranami soustředěnými v Národní frontě (NF) byla zajištěna jejich parita ve vedení obou úřadů. ZNV v Praze navrhl 3. srpna 1945 na místo předsedy OsÚ svého člena a bývalého vedoucího osidlovacího referátu ZNV Miroslava Kreysu, který byl 18. září 1945 na doporučení ministra vnitra jmenován prezidentem republiky E. Benešem do funkce.²⁶ Jeho náměstkem byl jmenován na návrh Ústředního sekretariátu Československé sociální demokracie v Praze na zasedání vlády 4. října 1945 sociální demokrat Martin Rais.²⁷

V čele FNO stál dlouholetý významný pražský národně socialistický politik JUDr. Karel Moudrý, místopředsedou FNO byl jmenován brněnský advokát, lidovec JUDr. Ondřej Horáček.²⁸ Personální obsazení vedení FNO mělo být původně poněkud odlišné, protože ZNV v Brně se na své schůzi 10. října 1945 rozhodl předložit ministru vnitra návrh, aby byl O. Horáček jmenován předsedou FNO s tím, že místopředsedou FNO by se stal národní socialista JUDr. Ing. Rudolf Spazier z Brna,²⁹ konečné rozhodnutí ústředních orgánů však bylo jiné a po slyšení předsedy OsÚ v Praze navrhl ministr vnitra 20. listopadu 1945 vládě, aby byl předsedou FNO v Praze jmenován K. Moudrý a místopředsedou O. Horáček.³⁰ Oba dva byli do svých funkcí jmenováni rozhodnutím 7. schůze vlády 27. listopadu 1945.³¹

26 NA, MV-NR, dodatky (1936–1953), kart. 12 137, sign. P 1476/1, jmenovací dekret z 18. 9. 1945. M. Kreysa se narodil 30. 6. 1915 v Plzni, absolvoval tamní reálné gymnázium (maturoval 1. 6. 1934), začal v Praze studovat práva a do zavření českých vysokých škol stihl složit tři státní zkoušky a dvě rigoróza. Po zavření vysokých škol působil jako kandidát notářství, tajemník ÚRO a koncem okupace žil v ilegalitě. Stal se členem Národní rady a poté od května 1945 členem ZNV v Praze.

27 Tamtéž. M. Rais se narodil 18. 7. 1900 v Bolevci u Plzně, absolvoval plzeňskou obchodní akademii (závěrečnou zkoušku složil v roce 1918), v letech 1919–1924 pracoval jako bankovní úředník v Plzni, od roku 1924 v Zemské bance v Praze. Dne 9. 1. 1942 byl zatčen a až do konce války vězněn v nacistických věznicích a koncentračních táborech (Pankrác, Budyšín, Erfurt).

28 Čapka, F.: Několik poznámek k otázce nezemědělského osidlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce. In: Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody. Sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války, Praha 2005, s. 206. O. Horáček byl lidoveckým místopředsedou Národního výboru zemského hlavního města Brna.

29 NA, Úřad předsednictva vláda (ÚPV)-běžná spisovna, kart. 322, inv. č. 428, dopis ZNV v Brně ministerstvu vnitra v Praze z 11. 10. 1945.

30 Tamtéž, informační zpráva pro předsedu vlády, s. d. Podle návrhu na jmenování se JUDr. K. Moudrý narodil 20. 10. 1881 v Červené Řečici (o. Pelhřimov), vystudoval filozofickou a právnickou fakultu na pražské univerzitě a v letech 1905–1918 působil jako státní profesor, nejprve v Plzni, naposled na české průmyslové škole v Praze I v ulici Karolíny Světlé. V době

Vedoucím úředníkem OsÚ v Praze byl 4. října 1945 jmenován ministerský rada ministerstva vnitra JUDr. Karel Ludwig, jeho zástupcem vrchní finanční rada JUDr. Jaroslav Profous. Ke změně na postu vedoucího úředníka došlo 15. prosince 1947, kdy jím byl jmenován JUDr. Viktor Knapp.³² Jinak bylo vedení OsÚ a FNO v Praze personálně velice stabilní a ve výše uvedeném složení vydrželo až do února 1948, kdy byla jeho část (K. Moudrý a O. Horáček) vyměněna, resp. nahrazena představiteli OsÚ. Vedení OsÚ v Praze, které od února 1948 řídilo také FNO, pak zůstalo ve svých funkcích až do konce existence obou úřadů v letech 1950–1951 (Kreysa odešel ještě před zánikem FNO, Rais setrval až do úplného ukončení činnosti FNO).³³

Jak již bylo dříve naznačeno, měly OsÚ a FNO vážné personální problémy zejména v obsazování nižších úřednických míst, neboť obě instituce neměly mít podle představ zákonodárců vzhledem k časovému omezení jejich činnosti téměř žádné kmenové zaměstnance. Podle vládního nařízení č. 45/1946 Sb., kterým byl vydán statut a jednací řád FNO, obstarávali agendu obou institucí státní a jiní veřejní zaměstnanci, kteří byli OsÚ přiděleni na žádost předsedy OsÚ ústředními úřady a jinými státními nebo veřejnými úřady a orgány, a dále smluvní zaměstnanci. OsÚ byl osobním úřadem pouze pro smluvní zaměstnance, u přidělených úředníků jimi byly i nadále posled-

svého pobytu v Plzni byl činný v realistické straně, za 1. světové války vytvořil in Plzni odbojovou skupinu, pobočku pražského tajného výboru Maffie. Od roku 1918 byl členem a v letech 1932–1938 generálním tajemníkem československých národních socialistů. V roce 1919 se stal členem Revolučního NS, po celou dobu První republiky byl poslancem NS.

Od 1. 9. 1939 do 11. 5. 1945 byl vězněn v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald. Srov. též Tomeš, Josef a kol.: Český biografický slovník XX. století, II. díl. Praha 1999, s. 407.

31 Tamtéž, výpis ze zápisu 7. schůze druhé vlády ze dne 27. 11. 1945, bod 8, výpis proveden 29. 11. 1945.

32 Tamtéž, zpráva oblastní úřadovny Státní bezpečnosti (StB) v Praze ministerstvu vnitra v Praze z 10. 12. 1947. V. Knapp se narodil 18. 12. 1913 v Praze, absolvoval reálné gymnázium na Smíchově (maturoval 13. 6. 1932), poté vystudoval právnickou fakultu (19. 12. 1936 byl prohlášen doktorem práv). Jako Žid, žijící ve smíšeném manželství s tzv. Arijkou, pracoval do roku 1943 jako advokátní koncipient u svého tchána JUDr. Jaroslava Langer, od 28. 6. 1943 až do konce války jako právní úředník na Židovské radě starších v Praze. Po skončení okupace se aktivně účastnil správy majetku obětí nacistické perzekuce, od 21. 10. 1946 byl zaměstnancem OsÚ a FNO v Praze.

33 Bez zajímavosti není ani hmotné zabezpečení vysokých představitelů OsÚ a FNO. Předseda OsÚ bral v roce 1947 celkem 130 000 Kčs ročního platu, kromě toho pobíral 80 000 Kčs reprezentačního přídatku a 25 000 Kčs jako paušální náhradu nákladů na bydlení. Roční plat předsedy FNO, náměstka předsedy OsÚ a místopředsedy FNO činil 125 000 Kčs, kromě toho pobírali 60 000 Kčs reprezentačního přídatku a 25 000 Kčs paušální náhrady nákladů na bydlení. Srov. NA, ÚPV-běžná spisovna, kart. 48, inv. č. 720, vládní usnesení z 25. 3. 1947, jímž se upravují odměny funkcionářů Státního úřadu plánovacího, osidlovacích úřadů, Fondů národní obnovy a Národního pozemkového fondu.

ní osobní úřady z doby před jejich přidělením OsÚ. Tato skutečnost byla také zásadní překážkou v náboru pracovních sil pro OsÚ a FNO: přidělení zaměstnanci sice nesměli „výkonem služby u osidlovacího úřadu a fondu utrpěti újmy na svých služebních a platových poměrech“ a jejich osobní úřady s nimi nesměly „nakládati hůře než s ostatními svými zaměstnanci“, skutečnost však byla v mnoha případech značně odlišná.³⁴

Nově vzniklé úřady nemohly nabídnout nic víc než stávající státní administrativa, OsÚ a FNO vznikly pouze na časově omezené období, víceméně k provedení jednorázové akce, takže chyběla i jakákoliv kariérní perspektiva, navíc byly od potencionálních zaměstnanců očekávány „výkony skutečně mimořádné tím spíše, když urychlené definitivní rozdělení majetkových podstat je předpokladem konsolidace poměrů v pohraničním území, a musí proto býti ve státním zájmu provedeno co nejdříve“.³⁵ Za těchto podmínek byly snahy o personální zabezpečení činnosti OsÚ a FNO velmi obtížně řešitelné, což mělo vliv i na kvalitu přijímaných zaměstnanců. Řídící a významnější pozice se snažily obsadit jednotlivé politické strany svými členy, mnohdy se však příliš nepřihlíželo k jejich kvalifikaci a schopnostem. Odborně zdatný personál nebylo možno sehnat kvůli nedostatku jakékoliv systemizace služebních míst, oba úřady navíc vznikly nově, a tak bylo zajištění pracovních sil téměř neřešitelným problémem. Na tuto skutečnost již v březnu 1946 upozornil předseda FNO K. Moudrý, který v dopise ministerstvu vnitra mj. uvedl: „Pro zahájení plné činnosti a její rozvoj jest třeba především zapracovaných sil; s nezpracovanými a nezkušenými silami nelze tuto práci zdolati, neboť pro svoji novost a neobvyklost, postrádající vyzkoušených vzorů, vyžaduje tento úkol velikou zkušenost a rutinu. Uvolňování zapracovaných sil ostatními resorty neprobíhá dosti rychle, jelikož jednotlivé resorty, nemajíce pro své nové úkoly samy dostatek zapracovaných sil, tyto síly propůjčují jen s velkým sebezapřením, a to zpravidla jen na kratší dobu. Nezkušených sil, jichž by bylo dostatek, není však možno pro většinu prací použítí.“³⁶

Centrála OsÚ a FNO v Praze se snažila v této situaci především přesvědčit odpovědná místa (zejména vládu a ministerstvo vnitra), že by jim potřebné odborné pracovní síly měly dodat ostatní ústřední úřady státní správy povinně. V dopise OsÚ a FNO v Praze ministru vnitra z 25. února 1947 argumentovalo vedení úřadů potřebou odborně a morálně zdatných zaměst-

34 Vládní nařízení č. 45/1946 Sb. z 1. 3. 1946, kterým se vydává statut a jednací řád Fondu národní obnovy, § 10.

35 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2317, dopis OsÚ a FNO v Praze ministru vnitra ČSR z 25. 2. 1947, s. 3.

36 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2256 II, návrh předsedy FNO v Praze pro exposé ministra vnitra v rozpočtovém výboru PNS z 2. 3. 1946.

nanců, dosavadní stav zaměstnanců označilo za nedostačující a brzdící zahájení všech klíčových akcí. Podle vedení OsÚ a FNO v Praze bylo nezbytně zapotřebí získat nově alespoň 60 konceptních, 250 účetních, 150 revizních, 80 správních a 80 kancelářských úředníků různých služebních tříd a k tomu ještě 60 pomocných kancelářských sil (písařů, stenotypistek), celkem tedy 680 pracovních sil.³⁷ Centrála OsÚ a FNO proto navrhovala, aby „mnozí z velmi schopných, cílých, příčinných a obětavých pracovníků jiných resortů“ byli prioritně a v zájmu celého státu začleněni do plnění úkolů OsÚ a FNO.³⁸ Vedení OsÚ a FNO v Praze požadovalo přidělení těchto pracovních sil a žádalo, aby vláda uložila všem ústředním úřadům, které „ve svém resortu mají schopné a příčinné, zejména mladší pragmatikální a jim na roveň postavené zaměstnance, pokud jsou způsobilými a pružně přizpůsobivými k provádění úkolů, pro povahu práce, pracovní soustavu i pracovní tempo Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy“, aby je nabídly OsÚ a FNO.³⁹ Vláda tomuto požadavku vyhověla a jednotlivé centrální instituce musely poskytnout část svých zaměstnanců OsÚ a FNO. Nejčastěji se jednalo o Zemské finanční ředitelství v Praze a Brně, Zemský národní výbor v Praze a Brně, ředitelství Národní bezpečnosti v Praze, Nejvyšší úřad cenový v Praze, Nejvyšší účetní a kontrolní úřad v Praze, Kancelář prezidenta republiky, ministerstva financí, zemědělství, školství a osvěty, informací, krajské soudy a další subjekty (např. Poštovní spořitelna, ČSD).

Uvolňování pragmatikálních zaměstnanců příslušnými resorty (hlavně ministerstva financí) však neprobíhalo dostatečně rychle, navíc se „postižené“ úřady z pochopitelných důvodů obvykle zbavovaly spíše méně schopných a méně spolehlivých zaměstnanců, což potřebám OsÚ a FNO rovněž nevyhovovalo. Nedostatek schopných pragmatikálních úředníků vedl k nutnosti najímat i další odborně kvalifikované pracovní síly ze soukromého sektoru, kteří byli tzv. smluvními úředníky. Jednalo se nejčastěji o advokáty, vysokoškolské profesory či odborníky z podnikatelské sféry. Rovněž příliv těchto zaměstnanců byl však malý, zejména z toho důvodu, že nebylo jasné, jaké budou jejich služební podmínky. Nedostatek kvalitních pracovních sil proto provázel oba úřady po celou dobu jejich existence a zásadně negativně ovlivňoval výsledky jejich činnosti.

Aby bylo zřejmé, o jak velké počty pracovních sil se jednalo, je možno pro ilustraci uvést následující statistická data: k 15. únoru 1946 měl OsÚ cel-

37 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2317, dopis OsÚ a FNO v Praze ministru vnitra ČSR z 25. 2. 1947, s. 3.

38 Tamtéž, s. 3.

39 Tamtéž, s. 4–5.

kem 200 zaměstnanců (99 pragmatikálních a 101 smluvních), z tohoto počtu pracovalo v oblastních osidlovacích úřadovnách celkem 69 zaměstnanců (47 pragmatikálních a 22 smluvních).⁴⁰ K 15. květnu 1946 bylo v rámci OsÚ v Praze zaměstnáno celkem 257 zaměstnanců (125 pragmatikálních a 132 smluvních), z toho 110 v oblastních osidlovacích úřadovnách (60 pragmatikálních a 50 smluvních).⁴¹ Z těchto skromných poměrů se během dalšího vývoje rozrostly úřady do podoby personálních gigantů. V srpnu 1948 např. v ústředí a oblastních úřadovnách OsÚ a FNO pracovalo 3610 osob,⁴² od té doby však jejich stavy postupně klesaly: v lednu 1949 počet zaměstnanců poklesl na 2838,⁴³ k 22. srpnu 1949 to bylo již 2724 zaměstnanců,⁴⁴ po zániku OsÚ v březnu 1950 došlo k podstatnému snížení počtu zaměstnanců, takže v dubnu 1950 ve FNO pracovalo již pouze 550 osob.⁴⁵ Také personální složení aparátu OsÚ a FNO bylo zajímavé: v srpnu 1949 pracovalo v OsÚ a FNO v Praze celkem 2724 zaměstnanců, 1645 v centrále a 1079 v oblastních úřadovnách, z celkového počtu zaměstnanců bylo 2091 mužů a 633 žen, 2480 úředníků a 244 zřízenců. Nejvíce přidělených zaměstnanců bylo z oblasti dopravy (224), následovala lidová správa (212), SNB (167), finanční správa (163) a pošta (121).⁴⁶

Ani získání potřebných zaměstnanců však nebylo úplným vítězstvím. Nezřídka se totiž stávalo, že se nespokojení úředníci snažili pod různými záminkami vrátit zpět do svých mateřských úřadů. Hlavním důvodem byly nejen srovnatelné platové a další služební podmínky, takže zapůjčení úředníci přestupem nic nezískali, ale také často „zaražený“ služební postup v jejich mateřských úřadech, čímž naopak mnohé ztráceli. S tímto vývojem však předkladatelé zákonných norem upravujících činnost OsÚ a FNO vůbec nepočítali. Naopak, kalkulovali s tím, že zapůjčení úředníci budou ve svých domovských úřadech na návrh předsedů OsÚ a FNO standardně povyšováni.

40 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2278, zpráva o činnosti organizačního oddělení za dobu od 15. 1. do 15. 2. 1946 ze 14. 2. 1946.

41 Tamtéž, přehledný výkaz personální, s. d.

42 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 2, dokument Zpráva OsÚ a FNO v Praze o hospodářských výsledcích činnosti FNO v Praze z 10. 2. 1949, s. 12. Viz též NA Praha, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Zpráva o výsledcích hospodaření FNO v Praze ze 7. 3. 1950, s. 13.

43 Tamtéž.

44 NA, MV-Noskův archiv, kart. 122, zpráva ve věci likvidace agend OsÚ a FNO v Praze z 22. 8. 1949, rozbor otázky zaměstnanců OsÚ a FNO, složení přidělených zaměstnanců podle resortní příslušnosti a složení personálního aparátu OsÚ a FNO.

45 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 2, dokument Zpráva OsÚ a FNO v Praze o hospodářských výsledcích činnosti FNO v Praze z 10. 2. 1949, s. 12. Viz též NA Praha, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Zpráva o výsledcích hospodaření FNO v Praze ze 7. 3. 1950, s. 13.

Tyto zásady však v praxi téměř neplatily, což naráželo na oprávněnou kritiku úředníků zaměstnaných v OsÚ a FNO. Předseda OsÚ v Praze M. Kreysa si na tuto neúnosnou praxi stěžoval v říjnu 1947 v dopise ministru vnitra V. Noskovi mj. slovy: „Naši zaměstnanci jsou ve svých mateřských úřadech opomíjeni. Každý pragmatikální úředník na desítkách a desítkách příkladů svých kolegů vidí, že za svou mimořádně obětavou práci u Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy ve Tvém resortu jest odměňován tím, že mateřský resort ho již za svého zaměstnance nepovažuje a že jej všichni jeho kolegové přeskočili.“⁴⁷ Podle Kreysy byla situace opravdu velmi vážná a celá řada zaměstnanců hodlala z těchto důvodů z OsÚ a FNO odejít. V sázce navíc nebyla jen prestiž obou úřadů, ale vzhledem k politické příslušnosti resortního ministra Noska také důvěryhodnost závodní organizace KSČ v OsÚ a FNO. V závěru svého dopisu Kreysa Noskovi napsal: „Vyslechni nás a věř, že budeme zase dělat jako kati a že to půjde k duhu státu, partaji i Tvému resortu. Ale nesmí se nám naše osazenstvo rozběhnout. Dalo to dosti práce je slepit dohromady, ale nemůžeme čekat od lidí, aby zůstali v úřadě, který není s to prosadit jejich jmenování v rámci mateřských úřadů.“⁴⁸

Konec roku 1947 zastihl tedy OsÚ a FNO ve velice nepříznivé personální situaci. Největší problémy a komplikace však měly teprve nastat. Jejich příčinou byly politické změny v únoru 1948, kdy na sebe strhla veškerou moc KSČ. Bezprostředně po únoru 1948 došlo na OsÚ a FNO k celé řadě politicky motivovaných personálních změn. Vliv KSČ byl v rámci OsÚ a FNO v Praze značný již od počátku existence obou úřadů a ÚV KSČ věnoval dlouho před únorem 1948 nemalou pozornost kádrovým otázkám. Příkladem snahy o udržení vlivných postů po stranu za každou cenu byl případ vedoucího úředníka OsÚ v Praze K. Ludwiga. Kvůli nedostatku vhodnějších straníků byl podle názoru předsedy OsÚ v Praze M. Kreysy držen tento úředník na klíčové pozici úřadu „přes věčnou absenci a absolutní neschopnost jen proto, že jest to loyální stařeček a že nechci připustit, aby o místo vedoucího úředníka, na něž nemám soudružského kandidáta, se vedl politický boj. Nechci také připustit, aby toto místo, které v důsledku neschopnosti Dr. Ludwiga vedu sám, dostal úředník, který by mohl býti neloyální.“⁴⁹

KSČ měla problém zejména s nedostatkem svých členů s právnickým vzděláním, čímž byla v úřadech typu OsÚ a FNO výrazně handicapována.

46 NA, MV-Noskův archiv, kart. 122, zpráva ve věci likvidace agend OsÚ a FNO v Praze z 22. 8.

1949, rozbor otázky zaměstnanců OsÚ a FNO, složení přidělených zaměstnanců podle resortní příslušnosti a složení personálního aparátu OsÚ a FNO.

47 NA, Osídlovací komise při ÚV KSČ, arch. jedn. 321, dopis předsedy OsÚ M. Kreysy ministru vnitra V. Noskovi z 9. 10. 1947, s. 3–4.

48 Tamtéž, s. 8.

49 Tamtéž, s. 7.

Nejvyšší stranická místa proto naléhala zejména na získávání nových členů strany. Jednotlivé závodní organizace KSČ při oblastních úřadovnách OsÚ a FNO musely pravidelně hlásit stavy své členské základny a bylo na ně apelováno, aby všestranně působily na zvyšování počtů straníků. V dopise závodní organizace OsÚ a FNO v Praze z 24. listopadu 1947 mj. stálo: „*Straně nebude mnoho pomoheno, pakliže bude pouze přesunovat státní a veřejné zaměstnance-komunisty z jednoho úřadu do druhého. Zvítězíme tím, když získáme nové členy z řad nesoudruhů příkladnou prací, kolegialitou a dobrou spoluprací v úřadě.*“⁵⁰ Také spojení s loajálními nestraníky či příslušníky ostatních politických stran bylo vítané a KSČ měla jednotlivé příslušníky konkurenčních politických stran na OsÚ a FNO velmi dobře „přečtené“. Náměstek předsedy OsÚ, sociální demokrat M. Rais, byl podle KSČ přívržencem tzv. levého křídla své strany a zastáncem spolupráce s KSČ. Také proto si ho KSČ ve vedení úřadu držela, o čemž svědčí následující Raisova charakteristika: „*Politicky bez zvláštního rozhledu, ve věcech osidlovací politiky spíše diletant, avšak námi poměrně snadno ovlivnitelný. Dbá úzkostlivě na svou osobní prestiž, jeho životní styl je dosti přepychový.*“⁵¹ Jeho osobní tajemník V. Nindel, předseda závodní odborové organizace, se komunistům hodil ještě více. V jeho charakteristice mj. stojí: „*Důsledný a přesvědčivý socialista, velmi samostatný, často i proti názorům svého bezprostředního šéfa. Lze s ním pro spolupráci s KSČ velice dobře počítat.*“⁵²

Po únorovém převratu v roce 1948 převzal personální aktivity úřadu do svých rukou akční výbor Národní fronty (AV NF) při OsÚ a FNO v Praze. Jeho zásadním poúnorovým personálním požadavkem bylo odstranění nejvyššího vedení FNO: 24. února 1948 se obrátil na předsedu vlády Klementa Gottwalda se žádostí, aby „*v zájmu dvou a půl milionů osídlenců našeho pohraničí*“ podpořil jeho snahu o zproštění dosavadního předsedy a místopředsedy FNO K. Moudrého a O. Horáčka jejich funkcí.⁵³ S tím se obrátil téhož dne i na ministra vnitra V. Noska dopisem, v němž mj. stálo: „*Oba uvedení funkcionáři zastupovali reakční zájmy svých stran takovým způsobem, že závažné úkoly tohoto úřadu na velkém díle osídlení našeho pohraničí nemohly být s úspěchem a podle lidově-demokratických, socializačních zásad plněny. Není Vám, vážený pane ministře, zatím známo, jak reakce reprezentovaná u našeho úřadu těmito funkcionáři, brzdila*

50 Tamtéž, dopis závodní organizace KSČ při OsÚ a FNO v Praze všem závodním organizacím KSČ při oblastních úřadovnách OsÚ a FNO z 24. 11. 1947, s. 2.

51 Tamtéž, seznam sociálních demokratů a národních socialistů v OsÚ a FNO v Praze (osobní charakteristiky) z 24. 9. 1947.

52 Tamtéž.

53 NA, ÚPV-běžná spisovna, kart. 48, inv. č. 720, dopis AV NF OsÚ a FNO v Praze předsedovi vlády K. Gottwaldovi z 24. 2. 1948.

zdržný vývoj konsolidace našeho pohraničí a působila všemožné potíže.⁵⁴ Na základě této a podobných nátlakových akcí byli K. Moudrý i O. Horáček na 3. schůzi vlády 12. března 1948 zproštěni funkcí a zatímnním vedením FNO byli pověřeni předseda OsÚ v Praze M. Kreysa a jeho náměstek M. Rais (později došlo ke sloučení obou úřadů pod jedno vedení definitivně).⁵⁵

Další personální čistky probíhaly rovněž na úrovni jednotlivých odborů, oddělení a referátů. AV NF OsÚ a FNO v Praze se usnesl hned na své dopolední schůzi 24. února 1948 okamžitě odvolat některé zaměstnance centrály. Z kabinetu předsedy FNO K. Moudrého musel okamžitě odejít jeho tajemník JUDr. Vladimír Tvrz, osobní tajemník místopředsedy FNO O. Horáčka JUDr. Jaroslav Zelenka se „zachránil“ tím, že ještě před jednáním AV „prohlásil se po přečtení prohlášení AV loyálním se záměry akčního výboru a svoji ochotu spolupracovat na budování lidově-demokratické republiky“, dále byli odvoláni úředníci Alois Rádl („vždy vystupoval aktivně po boku reakčníků a jeho setrvávání v úřadě by ohrozilo další klidný chod práce, terorisoval důvěrníka ROH při jeho odborové práci“), Jarmila Zábranská („při hlasování o volbách důvěrníků ROH rozbýjela jednotné volby svými návrhy na různé osoby, zneužívala své práce pro stranu národně-socialistickou a zařizovala politickou pomoc provinivším se národním socialistům“), nadporučík SNB František Doležal („byl nositelem neklidu v úřadě, organisátorem rozbýječských akcí proti ROH, domnělé stávký“), přednosta II. odboru Jan Pliczka („počínal si při vedení odboru velmi sobeckým způsobem, myslel pouze na vlastní zájmy, nikoliv na zájmy úřadu, výkonnost úřední mimořádně nízká“), jeho tajemník Ladislav Třešňák („když se jednalo o vytvoření zaměstnanecké rady, provinil se určitým způsobem a podněcoval další řady zaměstnanců, aby nehlasovali pro návrhy, kterými měli býti zvoleni lidé, kteří zaručovali pokrok a demokratické řízení závodní rady, nýbrž zasazoval se o stranu opačnou“), JUDr. Jan Donda (stejně důvody jako u Pliczky s tím rozdílem, že „není osobně ambiciosní“), přednosta VI. odboru JUDr. Jaroslav Profous (prozatímním vedením odboru byl pověřen JUDr. Stanislav Klabzuba), Josef Lustig („jest označován hlavně z kruhů uklízeček a zřízenců za asociální a hrubý živel, dokonce někdy nebezpečný při politických akcích“), Václav Jirásek („zastávce nejčernější reakce a rozvratu, známý jak z práce odborového hnutí, kde vždy rozbýjel jednotu, tak z členských schůzí ROH“), Jarmila Japplová („exponovaná národní socialistka reakčního zaměření, organisátorka rozvratných akcí i v úřední funkci, na schůzích poškozující zájmy úřadu“), Josef Bouda („spojuje národně socialistické organisace, v VI. odboru vykonával veškerou rozvrat-

54 Tamtéž, dopis AV NF OsÚ a FNO v Praze ministru vnitra V. Noskovi z 24. 2. 1948.

55 NA, ÚPV-běžná spisovna, kart. 961, inv. č. 1261/1, dopis Úřadu předsednictva vlády v Praze FNO v Praze z 19. 3. 1948.

nou činnost, na kterou nestačili ostatní“), Adolf Měřínský z oddělení VI/4 („prohlásil se zcela neloyální a jest exponovaným reakčním národním socialistou“), ing. Josef Keller z oddělení VI/4 („naprostá úřední neschopnost, zavinil desorientaci celého jednoho referátu v oddělení“), vedoucí oddělení VI/1 JUDr. Klára Nováčková (vedením oddělení byl pověřen JUDr. Jiří Švejcar).⁵⁶

Některá odvolání byla definitivní, jiná dočasná, část případů skončila pouze výstrahou, např. případ Františka Pašky z kabinetu K. Moudrého, kdy bylo konstatováno, že „se choval jako nekalý živel, ale jinak projevoval loyaltitu“. Stejně tomu bylo v případě řidiče Karla Kůta, který byl údajně pravou rukou odvolaného přednosta J. Pliczky, ale většina členů AV se postavila proti jeho odvolání a nakonec bylo rozhodnuto dát „mu výstrahu, aby změnil kurs“.⁵⁷ Někteří dříve odvolaní zaměstnanci byli v dalších dnech povoláváni zpět do práce, např. JUDr. Josef Kožíšek ze IV. odboru s následným zdůvodněním: „To, že byl z úřadu vykázán, nebude mu vykládáno jako omyl, ale bude mu řečeno, že se to stalo před ustavením akčního výboru, že však akční výbor mu doporučuje, aby toto opatření považoval za výstrahu a aby dále pracoval pilně.“⁵⁸ Dne 26. února 1948 na zasedání AV NF oznámil přednosta IV. odboru a předseda AV NF JUDr. ing. Karel Janů svůj odchod z OsÚ a FNO na jiné místo ve státní správě a doporučil jmenovat přednostou IV. odboru Otto Heitlingera, což bylo jednomyslně schváleno.⁵⁹

Poúnorové personální změny však tímto zdaleka neskončily. Ještě v roce 1948 byly zahájeny stranicko-politické prověrky vedoucích pracovníků OsÚ a FNO v Praze, zejména členů KSČ, ale i nestraníků. Ústřední prověřovací komise zahájila v OsÚ a FNO v Praze svoji činnost 19. října 1948. Hlavní prověřovací komise měla posoudit celkem 34 případů, dvě zřízené subkomise dalších 9 případů, celkem mělo být tedy prověřeno 43 vedoucích úředníků OsÚ a FNO.⁶⁰

56 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2388, zápis z jednání AV NF při OsÚ a FNO v Praze z 24. 2. 1948, s. 1–3.

57 Tamtéž.

58 Tamtéž, s. 4.

59 Tamtéž, zápis z jednání AV NF při OsÚ a FNO v Praze z 26. 2. 1948.

60 NA, MV-Noskův archiv, kart. 74, inv. č. 15 126, seznam prověřovaných a výsledky prověrky ústřední prověřovací komise v OsÚ a FNO ze 14. 2. 1949: Miroslav Kreysa, Martin Rais, Jiří Loser, Viktor Knapp, František Fridrich, Jiří Smrčka, Jiří Pauli, Adolf Vodička, Josef Mergl, Jaroslav Tocháček, Rudolf Kundrát, Otto Heitlinger, Josef Rubína, Vladimír Nindel, František Čech, Eduard Tomáš, Jiří Spitz, Gustav Krčmář, Antonín Maas, Otakar Cziviš, Karel Bradáč, Karel Bína, Josef Polák, Stanislav Klabzuba, Vratislav Král, František Kheil, Bohuslav Kulísek, Jiří Švejcar, Antonín Waitz, František Rozhoň, Gustav Jůna, Bohuslav Hradil, Václav Janda, Antonín Čeněk, Leopold Zlatuška, Josef Čech, Eduard Zoubek, Ladislav Škvor, Karel Schmiedberger, Rudolf Herych, Václav Krch, Josef Kovařík, Václav Cacák.

Předsedou hlavní komise byl jmenován tajemník ministra vnitra V. Noska G. Spurný, jejími členy byli člen osidlovací komise ÚV KSČ Miloš Morávek, předseda závodní organizace KSČ v OsÚ a FNO Adolf Vodička a dva zástupci dělnictva (Jaroslav Růžička od firmy Křižík, Jan Bukovanský od firmy Tesla). Hlavní komise jednala na 13 schůzích a její práce byla ukončena v polovině ledna 1949. Jednání komise i subkomisí bylo přísně důvěrné a nečlenové KSČ nesměli vědět o tom, že jsou prověřováni. Materiál potřebný pro posouzení prověřovaných dodávali desítkáři, místní organizace a mateřské úřady prověřovaných, členové strany museli vyplnit dotazníky s otázkami, v případě nečlenů strany byly tyto dotazníky vyplněny kádrovým referentem a předsedou dílčí stranické organizace, v jejímž obvodu působnosti prověřovaní nekomunisté pracovali.⁶¹

Výsledek práce prověřovací komise byl následující: z celkového počtu 43 prověřovaných případů bylo 14 (tj. 33 %) vedoucích úředníků prověřeno bez lhůty (Kreysa, Rais, Loser, Knapp, Vodička, Heitlinger, Rubína, Spitz, Král, Hradil, Schmiedberger, Herych, Krch, Kovařík), 5 prověřeno s šestiměsíční lhůtou (Smrčka, Nindel, Maas, Polák, Klabzuba), 12 s dvouroční kandidátskou lhůtou (Fridrich, Pauli, Mergl, Cziviš, Bína, Kheil, Kulísek, Švejcar, Zlatuška, Zoubek, Škvor, Cacák), 8 prověřovaných bylo vyškrtnuto (Kundrát, F. Čech, Bradáč, Waitz, Rozhoň, Jůna, Janda, J. Čech) a 2 vyloučení ze strany (Křmář, Čeněk), v jednom případě nebylo uznáno členství (Tocháček) a jeden případ byl předán k rozhodnutí ústřední kádrové komisi (Tomáš).⁶²

Dne 29. ledna 1949 byla zpráva této komise předložena výborové schůzi závodní organizace KSČ, která se k výsledkům prověrek jmenovitě vyjadřovala. Největší výhrady měl výbor k práci Josefa Rubíny, který byl sice prověřen kladně, ale byl mu dán úkol do tří měsíců prostudovat Dějiny VKS(b) a materiál o sloučení sociální demokracie a KSČ a podat o tom výboru zprávu. V diskusi byl kritizován jeho sklon k byrokratismu, nedostatek sebekritiky, samolibost, přecitlivělost až ješitnost („často lpí na atributech úřední funkce, což ztěžuje spolupráci“, „nevymanil se z byrokratismu ve snaze udělat věc co nejlépe“), ale přesto bylo výborem doporučeno jeho setrvání na místě vedoucího úředníka OsÚ a FNO („funkce vedoucího úředníka je více úřednická než politická“).⁶³ Značné výhrady měla výborová schůze také k Antonínu Maasovi, který byl sice komisí rovněž prověřen, ale s podmínkou, „aby nedostatky hleděl

61 Tamtéž, závěrečná zpráva o činnosti ústřední prověřovací komise v OsÚ a FNO ze 14. 2. 1949, s. 1.

62 Tamtéž, s. 2.

63 Tamtéž, zápis o schůzi výboru závodní organizace KSČ při OsÚ a FNO z 29. 1. 1949, s. 2–3.

vlastním přičiněním napravití“. Účastníky výborové schůze mu byla vytýkána „neschopnost měřit výsledky jeho práce“, vyhraněný individualismus, nedostatek budovatelské aktivity („má-li zchroulou ruku a nemohl-li se zúčastnit brigád, mohl dát alespoň několik dní ze své dovolené“).⁶⁴ Přednosta etátní účtárny Václav Janda byl vyškrtnut ze strany zejména proto, že „v době, kdy se začal přiosťrovati třídní boj, opustil řady proletariátu a souhlasil s evolučním vývojem k socialismu. To jsou charakterové kazy člověka, který vyšel z dělnické třídy a u kterého se předpokládalo, že poměr k ní si zachová. Všechno řešil cestou nejmenšího odporu, maloměřtácky.“⁶⁵ Naopak Leopold Zlatuška si prověřovací komisi a výborovou schůzi získal svojí otevřeností: „Přišel a otevřeně řekl, jak se věci mají. Nic jsme z něho nemuseli tahat. Celou věc dopodrobna vysvětlil. Nabyli jsme dojmu, že je to člověk upřímný a poctivý v poměru ku straně.“⁶⁶

Po připomínkách členů výboru KSČ byl v několika případech pozměněn verdikt prověřovací komise, takže ze 43 případů bylo kladně bez lhůty prověřeno 13 zaměstnanců, 1 s tříměsíční a 6 se šestiměsíční lhůtou, 10 prověřovaných bylo převedeno do stavu kandidátů, 9 vyškrtnuto, 2 vyloučeni, 1 předán ústřední kádrové komisi a v jednom případě nebylo uznáno členství ve straně.⁶⁷ Závěry výborové schůze potvrdila 2. února 1949 také členská schůze všech dílčích organizací KSČ v OsÚ a FNO.⁶⁸ V závěrečné zprávě o činnosti ústřední prověřovací komise bylo konstatováno, že se její členové setkávali při prověřování s mnoha „nesprávnými názory“: málokdo z prověřovaných „dovedl řádně zhodnotiti knihu Dějiny VKS(b), soudruzi z bývalé sociální demokracie namnoze ukázali, že nechápou význam brněnského sjezdu ani význam sloučení jako porážku reformistických idejí a vítězství revoluční myšlenky“.⁶⁹ Všeobecně vyzněly prověrky tak, že „politická úroveň prověřovaných byla s výjimkou jednotlivých případů značně nízká“.⁷⁰

Další personální změny v centrále probíhaly pak již pozvolna a průběžně, zejména v souvislosti s postupným útlumem činnosti OsÚ a FNO a s organizačními změnami ve struktuře úřadů. K 15. listopadu 1949 byly provedeny následující kádrové a organizační změny: vedoucí úředník I. (prezidiálního) odboru JUDr. Josef Rubína byl zproštěn funkce přednosty tohoto odboru a byl jmenován přednostou V. odboru (finančního), kam postupně přešlo

64 Tamtéž, s. 4.

65 Tamtéž, s. 5.

66 Tamtéž, s. 6.

67 Tamtéž, s. 7.

68 Tamtéž, zápis o členské schůzi závodní organizace KSČ při OsÚ a FNO z 2. 2. 1949.

69 Tamtéž, závěrečná zpráva o činnosti ústřední prověřovací komise v OsÚ a FNO ze 14. 2. 1949, s. 1.

70 Tamtéž, zápis ze schůze prověřovací komise u OsÚ a FNO v Praze z 19. 10. 1948, s. 1–2.

těžiště další práce OsÚ a FNO. Jeho zástupcem a přednostou oddělení V/1 byl ustanoven JUDr. František Šupáček. Dosavadní přednost oddělení V/1 JUDr. František Rozhoň byl zproštěn své funkce a vrácen svému mateřskému úřadu. Přednostou I. odboru byl jmenován jeho dosavadní zástupce JUDr. Jiří Smrčka. Zástupcem vedoucího úředníka a zástupcem přednosty odboru zůstal kádrový tajemník úřadu Ing. Jiří Loser. Přednostou hospodářské správy byl jmenován JUDr. Vratislav Král, který byl zproštěn funkce přednosty oddělení III/1. Přednost oddělení III/3 JUDr. Eduard Tomáš byl zproštěn funkce vzhledem k jeho přechodu na jiné působiště. Přednostou sloučených oddělení III/1 a III/3 do nového oddělení III/1 (správní a odevzdávací) byl jmenován JUDr. Josef Mergl, který byl zproštěn funkce přednosty oddělení IV/1. Přednost oddělení III/4 JUDr. Otakar Cziviš byl zproštěn své funkce a uvolněn pro jiné uplatnění ve finanční správě. Dosavadní vedoucí agentury zemědělských restitucí v oddělení III/4 JUDr. Jiří Fürst byl pro hrubé porušení služebních povinností zproštěn služby dnem 8. listopadu 1949 a vrácen svému osobnímu úřadu k dalším opatřením. Vedením oddělení VI/1 byla po přeložení JUDr. Mergla pověřena JUDr. Jana Bruneová. Přednost oddělení V/3 (revizního), které bylo zrušeno, byl ustanoven zástupcem přednosty oddělení IV/4 (likvidačního). Agentury zbylé po zrušení evidenčního referátu V. odboru byly přičleněny k oddělení V/4.⁷¹

Další významnou změnou bylo zrušení OsÚ k 15. březnu 1950, po jehož zániku existoval již pouze FNO. Již v době před zánikem OsÚ docházelo v souvislosti s ukončováním různých agend k odchodům mnoha významných úředníků OsÚ a FNO do jiných působišť. Toto personální oslabení vzbuzovalo obavy stranických orgánů o to, jak zbylí úředníci zvládnou složitou reorganizaci úřadu. Situaci se zabývala koncem ledna 1950 závodní organizace KSČ v OsÚ a FNO, která řešila zejména otázku, zda „*je dosti obezřetné ponechat na všech vedoucích zodpovědných místech budoucího Fondu národní obnovy pouze dosavadní soudruhy*“.⁷² Mnozí z nich byli totiž pouze „*mladými členy strany, někteří převzatými sociálními demokraty, kteří se ještě nedovedli plně oprostit od oportunismu*“.⁷³ Proto vedení OsÚ a FNO navrhlo kádrovému oddělení ústředního sekretariátu „*doplnit zbylé kádry několika osvědčenými a v praxi vyzkoušenými soudruhy z oblastních úřadoven*“.⁷⁴

71 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2408, oběžník OsÚ a FNO v Praze č. 337 z 15. 11. 1949.

72 NA, MV-tajné, kart. 37, sign. 260, dopis předsedy OsÚ a FNO v Praze M. Kreysy ministru vnitra V. Noskovi z 2. 2. 1950.

73 Tamtéž.

74 Tamtéž.

Nejzávažnější personální změnou tohoto období byla bezpochyby výměna na klíčovém postu vedoucího úředníka OsÚ a FNO. Na základě dohody předsedy OsÚ a FNO v Praze M. Kreysy se stranickými orgány OsÚ a FNO a vedením strany došlo k 3. únoru 1950 k odvolání JUDr. Josefa Rubíny a ve funkci vedoucího úředníka OsÚ a FNO jej nahradil dosavadní přednosta oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Opavě JUDr. Vladimír Nechvátal.⁷⁵ Důvodem této zásadní změny byla již zmíněná obava stranických orgánů a vedení OsÚ a FNO z toho, jak by J. Rubína zvládl reorganizaci úřadu po zániku OsÚ. Předseda OsÚ a FNO v Praze M. Kreysa v žádosti o personální obměnu přednostovi sekretariátu ministra vnitra G. Spurnému o Rubínovi mj. napsal: „*Nepracoval na místě vedoucího úředníka špatně. Máme pouze obavu, aby po odchodu zkušených soudružských kádrů z OsÚ a FNO se někdy nedopustil při samostatném rozhodování chyb, kterých se ještě ze své minulosti nezbavil.*“⁷⁶ V dopise proto Kreysa navrhl Rubínovo odvolání z funkce, ale požádal o to, aby mu ministr vnitra ve zprošťovacím dekretu poděkoval za jeho dosavadní práci a jmenoval ho do funkce zástupce vedoucího úředníka s tím, že by „*šlo pouze o dovětek, který by zmírnil zásah, jež bude soudruh dr. Rubína považovat za velmi tvrdý.*“⁷⁷

IV. Organizační struktura centrály OsÚ a FNO v Praze a její proměny

Další způsob, jak zracionalizovat chod úřadů a snížit jejich personální potřeby, spočíval ve vytvoření promyšlené organizační struktury centrály a oblastních úřadoven, která by odbourala zbytečné a opakující se činnosti a tím eliminovala požadavky na tolik chybějící pracovní síly. Změny organizační struktury a náplně činnosti jednotlivých odborů, oddělení a referátů vždy reagovaly na aktuální potřeby. V létě 1946 bylo provedeno sloučení OsÚ a FNO, které měly napříště jeden společný aparát, jenž podléhal jednomu vedoucímu úředníkovi. Podle M. Kreysy tak bylo zabráněno „*odstředivému vývoji*“ FNO.⁷⁸ Podle vzoru ústředí došlo na podzim 1946 rovněž ke sloučení oblastních osidlovacích úřadoven a oblastních poboček FNO v jeden celek.

75 Tamtéž, odvolací výměr z 3. 2. 1950.

76 Tamtéž, dopis předsedy OsÚ a FNO v Praze M. Kreysy přednostovi sekretariátu ministra vnitra G. Spurnému z 2. 2. 1950.

77 Tamtéž.

78 NA, MV-Noskův archiv, kart. 122, dopis předsedy OsÚ v Praze přednostovi kabinetu ministra vnitra G. Spurnému z 27. 8. 1946. Tím byla míněna zejména neochota a neschopnost

Organizační struktura centrály se v průběhu existence OsÚ a FNO v Praze několikrát změnila. První organizační řád pro ústředí OsÚ a oblastní osidlovací úřadovny byl vydán na základě § 10 vyhlášky ministerstva vnitra č. 72/1945 Sb. z 24. září 1945.⁷⁹ Podle tohoto řádu zajišťovalo veškeré úkoly šest oddělení OsÚ: 1. organizační (přednosta JUDr. Oldřich Šroněk, oddělení zajišťovalo věci předsedy a místopředsedy OsÚ, reprezentační záležitosti, organizaci služby u OsÚ a oblastních osidlovacích úřadoven, osobní věci zaměstnanců, hospodářskou a rozpočtovou správu OsÚ a oblastních osidlovacích úřadoven), 2. plánovací (přednosta JUDr. Ing. Karel Janů, oddělení provádělo mj. zajišťování a evidenci statistických podkladů, evidenci Němců a výsledků jejich vysídlování a všeobecné plánování osidlování, podávalo návrhy na reorganizaci veřejného života s ohledem na potřeby osídlení, vytvářelo rámcové plány přidělu majetkových podstat), 3. odsunové (přednosta JUDr. Rudolf Kučera, hlavní náplní činnosti oddělení byla organizace vysídlení Němců a pracovního nasazení Němců a Maďarů), 4. normativní (přednosta JUDr. Jan Procházka, oddělení působilo při tvorbě normativní úpravy pokynů), 5. všeobecné (přednosta JUDr. Josef Štolpa, oddělení mělo na starosti vlastní osidlování, jeho organizaci a řízení) a 6. informační (přednosta Adolf Vodička, oddělení zajišťovalo tiskovou, informační a propagační službu, vydávání Věstníku OsÚ).⁸⁰

Tento organizační řád platil až do 30. června 1947, kdy byl vydán nový, který rámcově sjednocoval organizační strukturu ústředí a oblastních úřadoven, kdy jednotlivým odborům a oddělením ústředí odpovídaly u oblastních úřadoven oddělení resp. referáty. Po vydání výše uvedeného vládního nařízení se struktura centrály OsÚ a FNO zásadně proměnila. Byla rozdělena na sedm odborů: I. odbor (organizační a inspekční) měl čtyři oddělení: I/1 (organizační), I/2 (inspekční), I/3 (koordinační) a I/4 (oblastních úřadoven), II. odbor (prezidiální) se skládal rovněž ze čtyř oddělení: II/1 (prezidiálního), II/2 (osobního), II/3 (hospodářského) a II/4 (tiskového a propagačního), III. odbor (právní) tvořila čtyři oddělení: III/1 (legislativní), III/2 (právní), III/3 (odevzdávací) a III/4 (úlevové), IV. odbor (osidlovací) tvořilo pět oddělení: IV/1 (studijní), IV/2 (hospodářsko-osidlovací), IV/3 (sociálně politické), IV/4 (všeobecně osidlovací) a IV/5 (usidlovací), V. odbor (zjišťovací) se sklá-

vedení OsÚ a FNO spolupracovat a snahy představitelů FNO vymanit se z vlivu komunisty (a prokomunisticky orientovanými sociálními demokraty) ovládaného OsÚ.

79 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2321, organizační řád oblastních úřadoven OsÚ a FNO v zemi České a Moravskoslezské z 1. 7. 1947.

80 NA, MV-NR, dodatky (1936–1953), kart. 12 137, sign. P 1476/1, organizační řád OsÚ v Praze z 27. 10. 1945.

dal z pěti oddělení: V/1 (zjišťovacího), V/2 (restitučního), V/3 (konfiskačního), V/4 (vyšetřovacího) a V/5 (evidenčního), VI. odbor (odbor správy majetku) měl čtyři oddělení: VI/1 (správa majetku), VI/2 (zpeněžovací), VI/3 (vyvazovací) a VI/4 (úvěrové) a VII. odbor (finanční) tvořila čtyři oddělení: VII/1 (finanční A), VII/2 (finanční B), VII/3 (účetně administrativní), VII/4 (revizní), ale i toto rozčlenění se v průběhu času měnilo, zejména v zaměření jednotlivých oddělení (nejvíce se změny dotkly IV. a VI. odboru).⁸¹

V roce 1947 bylo personální obsazení takto strukturované centrály OsÚ a FNO v Praze následující: předsedou OsÚ byl JUDr. Miroslav Kreysa, jeho osobním tajemníkem Ing. Jiří Loser, náměstkem předsedy OsÚ Martin Rais, jeho osobním tajemníkem Vladimír Nindel, předsedou FNO JUDr. Karel Moudrý, jeho osobním tajemníkem JUDr. Vladimír Tvrz, místopředsedou FNO JUDr. Ondřej Horáček, jeho osobním tajemníkem JUDr. Jaroslav Zelenka. Vedoucím úředníkem OsÚ a FNO byl odborový přednosta JUDr. Karel Ludwig (od 15. prosince 1947 JUDr. Viktor Knapp), jeho zástupcem vrchní finanční rada JUDr. Jaroslav Profous.

Úřad se členil na 7 odborů: *I. ODBOR* (organizační a inspekční), jehož přednostou byl odborový přednosta JUDr. Karel Ludwig a jeho zástupcem ing. Antonín Waitz, měl 4 oddělení: I/1 (organizační, přednosta vládní rada JUDr. Oldřich Šroněk), I/2 (inspekční, přednosta vrchní finanční rada JUDr. František Kasil), I/3 (koordinační, přednosta do 27. ledna 1947 finanční komisař JUDr. František Vaníček, pak až do 14. března bylo místo neobsazeno a oddělení vedl zástupce přednosta odboru ing. A. Waitz, od 15. března vrchní odborový rada JUDr. Bohuslav Kulísek), I/4 (oblastních úřadoven, přednosta Ing. Otakar Nový). Oddělení I/1 mělo na starosti např. evidenci cestovních příkazů, pořizování zápisů z porad přednostů úřadu a schůzí rady OsÚ a FNO, vedlo podací protokol a spisovnu. Oddělení I/2 vykonávalo inspekční činnost, pátrací agendu, policejní, administrativní, důvěrné a politické referáty. Oddělení I/3 koordinovalo činnost celého úřadu, řešilo sporné záležitosti mezi odbory, připravovalo schůze rady OsÚ a FNO, tyto schůze evidovalo, zpracovávalo a vyhotovovalo zprávy o plnění usnesení, dále evidovalo úkoly odborů a oddělení, kontrolovalo plán práce OsÚ a FNO, evidovalo sbírku zákonů a nařízení, normálíí a výnosů, evidovalo porady a záznamy vnitřních opatření. Oddělení I/4 provádělo dohled nad oblastními úřadovnami OsÚ a FNO.

II. ODBOR (prezidiální), jehož přednostou byl vládní rada Jan Pliczka a jeho zástupcem vládní rada JUDr. Jiří Smrčka, měl 4 oddělení: II/1 (prezidi-

81 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2321, organizační řád oblastních úřadoven OsÚ a FNO v zemi České a Moravskoslezské z 1. 7. 1947.

ální, do 15. září 1947 přednosta JUDr. Josef Štolpa, pak místo nebylo obsazeno), II/2 (osobní, přednosta JUDr. Jiří Smrčka), II/3 (hospodářské, přednosta vrchní odborový rada JUC. Jan Donda), II/4 (tiskové a propagační, přednosta Adolf Vodička), k prezidiálnímu odboru byla připojena etátní účtárna, jejímž přednostou byl vrchní účetní ředitel Ladislav Kunc, a správa kancelářské služby v čele s Josefem Čechem. Oddělení II/1 vyřizovalo záležitosti související s reprezentací funkcionářů a úřadu, věci stálého poradního sboru a Ústřední komise pro vnitřní osídlení. Oddělení II/2 administrovalo osobní agendu úřadu, osobní věci pragmatikálních i smluvních zaměstnanců, zaměstnanců oblastních úřadoven, veškeré evidenční práce a hlášení, vystavování služebních průkazů a legitimací, vedlo kartotéky. Oddělení II/3 obhospodařovalo veškerou agendu spojenou se správou nemovitostí ústředí OsÚ a FNO a praktickým chodem úřadu: rozpočet a dozor nad hospodařením, správu domů, evidenci strojů, nábytku a inventáře, objednávky tiskopisů a materiálu, objednávky oprav, opravy služebních vozidel, pohonné hmoty, oddělení mělo ve stavu všechny služební řidiče, zřízence a uklízečky. Oddělení II/4 se zabývalo především propagační práce OsÚ a FNO (brožurky, rozhlas, tisk, film, věstník Osidlování, výstřižková služba, výstavy, knihovna). Etátní účtárna prováděla vyúčtování záloh, účetní uzávěrky, šekovou službu, likvidaturu věcných a osobních výdajů či adjustaci cestovních účtů. Správa kancelářské služby měla na starosti chod podatelny, výpravny, indexu, spisovny, písárny, tiskárny a telefonní ústředny.

III. ODBOR (právní), jehož přednostou byl ministerský rada JUDr. Vratislav Řezníček a jeho zástupcem odborový rada JUDr. Jan Procházka, měl 4 oddělení: III/1 (legislativní, přednosta JUDr. Jan Procházka), III/2 (právní, přednosta ministerský rada JUDr. Rudolf Kundrát), III/3 (odevzdávací, přednosta finanční rada JUDr. Josef Mergl), III/4 (úlevové, přednosta ministerský rada JUDr. Ivan Parkányi). Oddělení III/1 se zabývalo právními problémy přidělového procesu, připomínkovalo právní osnovy ministerstev, vytvářelo právní expertízy. Oddělení III/2 řešilo běžné právní kauzy související s činností OsÚ a FNO. Oddělení III/3 mělo na starosti odevzdávání konfiskovaných majetkových podstat přidělcům. Oddělení III/4 řešilo zejména otázky slev na přidělových cenách.

IV. ODBOR (osidlovací), jehož přednostou byl JUDr. Ing. Karel Janů a jeho zástupcem JUDr. Josef Rubína, měl 5 oddělení: IV/1 (plánovací, poté studijní, přednosta RNC. Miloslav Blažek), IV/2 (hospodářsko-osidlovací, poté průmyslové a živnostenské, přednosta Ing. Antonín Herold), IV/3 (sociálně politické, přednosta vrchní komisař politické správy JUDr. Eduard Tomáš), IV/4 (všeobecně osidlovací, poté osidlovací, přednosta vrchní rada státních drah

JUDr. Josef Rubína), IV/5 (usidlovací, poté prováděcí, přednosta Otto Heitlinger). Oddělení IV/1 vedlo statistiku a sledovalo osidlovací politiku v zahraničí. Oddělení IV/2 se zabývalo otázkami průmyslových a živnostenských podniků, zejména jejich přemísťováním, afilacemi pro potřeby národních podniků, přiděly, zastavováním podniků. Oddělení IV/3 řešilo agendu vyplácení osidlovacích příspěvků či přesídlování důchodců. Oddělení IV/4 se zabývalo problematikou reemigrantů a bytovou péčí. Oddělení IV/5 mělo na starosti otázky národních správců, přidělového procesu rodinných domků, drobných živnostenských podniků či náhrad za užívání nemovitostí.

V. ODBOR (zjišťovací), jehož přednostou byl vládní komisař JUDr. Antonín Maas a jeho zástupcem vrchní odborový rada JUDr. Otakar Cziviš, měl 5 oddělení: V/1 (zjišťovací, přednosta JUDr. O. Cziviš), V/2 (restituční, přednostka JUDr. Gabriela Čadíková), V/3 (konfiskační, přednosta krajský soudce JUDr. Jan Freundl), V/4 (vyšetřovací, poté pátrací, přednosta vládní rada JUDr. Václav Voborník), V/5 (evidenční, místo přednosty nebylo do 11. října 1946 obsazeno a jeho vedením byl pověřen JUDr. O. Cziviš, od 11. října 1946 byl jmenován přednostou oddělení vrchní rada politické správy Miloš Šíma), k odboru náležela též pracovní skupina zemědělských restitucí, která byla zřízena 1. června 1947 jako nové oddělení (V/6), v jehož čele stanul ministerský rada Ing. Josef Vodák. Oddělení V/1 sestavovalo soupisy reparačního majetku a evidovalo přihlášky právnických osob, oddělení V/2 mělo na starosti celou restituční agendu, oddělení V/3 konfiskační agendu, oddělení V/4 pátrací agendu, oddělení V/5 evidenci veškerých konfiskátů a oddělení V/6 zemědělské restituce.

VI. ODBOR (správa majetku), jehož přednostou byl vrchní finanční rada JUDr. Jaroslav Profous a zástupcem vrchní rada politické správy Miloš Šíma (do 11. října 1946), poté JUDr. Viktor Knapp, měl 4 oddělení: VI/1 (správa majetku, přednosta do 1. listopadu 1946 Ing. Stanislav Herget, poté JUDr. Viktor Knapp), VI/2 (zpeněžovací, poté likvidační, přednosta JUDr. Jaroslav Přimda), VI/3 (vyvazovací, poté zpeněžovací, oddělení bylo zřízeno 1. února 1947, přednosta od 28. února 1947 vrchní rada politické správy JUDr. Stanislav Klabzuba), VI/4 (úvěrové, poté skladištní, přednosta Ing. Oldřich Strádal), odboru dále podléhala Úřadovna pro správu stavebního inventáře a materiálu při FNO v Praze (Italská 19) a Národní správa majetku obětí persekuce (resp. Národní správa majetkových podstat Majetkového úřadu a vystěhovaleckého fondu, Haštalská 2). Oddělení VI/1 se zabývalo správou živnostenského, průmyslového a lázeňského majetku. Oddělení VI/2 provádělo likvidace zásob potravin a demontáž a likvidaci zařízení zastavených průmyslových podniků. Oddělení VI/3 řešilo organizaci velkých prodejných

akcí movitého majetku. Oddělení VI/4 řídilo a organizovalo práci ústředních skladů FNO a metodicky vedlo oblastní sklady FNO v regionech.

VII. ODBOR (finanční), jehož přednostou byl ministerský rada JUDr. František Šupáček a jeho zástupcem do 1. listopadu 1946 JUDr. Miroslav Trávníček, poté bylo místo zástupce neobsazeno, měl 5 oddělení: VII/1 (pokladní a bilanční, přednosta ministerský rada JUDr. Karel Kytlica), VII/2 (finančně administrativní, přednosta do 1. listopadu 1946 JUDr. Miroslav Trávníček, poté vrchní finanční rada ing. A. Waitz), VII/3 (vyrovňovací, přednosta vrchní odborový rada JUDr. František Rozhoň), VII/4 (revizní, přednosta vrchní odborový rada Ing. Stanislav Soukup), VII/5 (vyrovňovací a úvěrové, přednosta od 3. března 1947 bankovní ředitel Bohumil Hradil), k odboru byla přidělena rovněž fondovní účtárna, jejímž přednostou byl vrchní účetní ředitel Gustav Jůna. Oddělení VII/1 řešilo problematiku povolování dotací podpurným fondům, provádělo styk s Nejvyšším účetním a kontrolním úřadem (NÚKÚ), převody vkladů na vkladních knížkách, pozůstalosti, cenné papíry, životní pojistky, odvod zajištěných hotovostí, valuty a odvody mincí. Oddělení VII/2 kontrolovalo vyúčtování, zálohy a investice a náklady FNO. Oddělení VII/3 evidovalo pohledávky vůči Německu, finančně průčítávalo restituce a likvidace konfiskátů. Oddělení VII/4 provádělo revize likvidačních prací. Oddělení VII/5 mělo na starosti vyvazovací agendu a úvěrové a pojišťovací záležitosti.⁸²

Aby bylo zřejmé, jak personálně početné byly jednotlivé útvary OsÚ a FNO, lze uvést statistická data z podzimu 1947. Tehdy měla centrála OsÚ a FNO celkem 1582 zaměstnanců a ti byli diverzifikováni do jednotlivých útvarů následovně: vedení úřadu (8), I. odbor (43), II. odbor (327), III. odbor (49), IV. odbor (109), V. odbor (379), VI. odbor (468), VII. odbor (122), účtárna (77). Nejpočetnějšími odděleními celého úřadu byla oddělení V/4 (184), které mělo na starosti celou pátrací agendu po konfiskátech, V/5 (158), které provádělo evidence všech konfiskovaných majetkových podstat, VI/3 (153), které provádělo prodeje veškerých konfiskovaných mobilií, II/3 (135), v němž bylo několik desítek obslužných zaměstnanců (např. 31 řidičů či 47 uklízeček), na druhé straně však existovala také oddělení s velmi malým počtem zaměstnanců, např. III/4 (1), III/3 (2), v obou případech se jednalo o právní odbor.⁸³

82 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2270, seznam přednostů a oddělení (stav 1946/1947), s. d.

83 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2386, tabelární přehled dosavadního počtu zaměstnanců z 2. 11. 1947.

Stávající organizační struktura centrály OsÚ a FNO zůstala v platnosti až do konce roku 1948, byť bylo již předtím uvažováno o některých změnách. Na 81. schůzi rady OsÚ a FNO bylo II. odboru centrály OsÚ a FNO v Praze uloženo, aby za součinnosti se všemi složkami OsÚ a FNO do 15. listopadu 1947 vypracoval pro vládu návrh na normalizaci a systemizaci počtů zaměstnanců OsÚ a FNO, ale do února 1948 se již tyto záměry v praxi neprojevíly. K zásadní institucionální reformě nakonec došlo až 24. prosince 1948 s platností od začátku roku 1949. Celý úřad byl reorganizován a prakticky vybudován znovu od základů. Všechny dosavadní odbory s výjimkou prvního a sedmého byly zrušeny a bylo zcela opuštěno dosavadní dělení mezi správou majetku a jeho přidělováním. Místo „vodorovného“ dělení bylo provedeno dělení „svislé“, takže tři nově vzniklé odbory vykonávaly veškerou agendu (správní, konfiskační, restituční, přidělovou) vždy pro jeden obor činnosti (II. odbor pro movitost, III. odbor pro nemovitost, IV. odbor pro podniky).⁸⁴

Organizační struktura takto zreformované centrály, která vstoupila v platnost 3. ledna 1949, byla následující: vedoucím úředníkem OsÚ a FNO v Praze byl JUDr. Viktor Knapp, kterého zastupovali Ing. Jiří Loser a JUDr. Josef Rubína. V čele *I. ODBORU* (prezidiálního) stál JUDr. Viktor Knapp, odbor měl 6 oddělení: I/1 (prezidiální; JUDr. Jiří Smrčka), I/2 (plánovací a rozpočtové; JUDr. Josef Rubína), I/3 (kádrové; Ing. Jiří Loser), I/4 (právní; JUDr. František Bergl), I/5 (tiskové a propagační; Adolf Vodička), I/6 (osidlovací; Vladimír Nindel) a 5 podřízených útvarů (fondovní účtárnu, hospodářskou správu a správu budov, správu služebních vozidel, referát nákupu a všeobecné hospodářské správy a kancelářskou správu). *II. ODBOR* (movitostní) pečoval o správu a zpeněžení movitého majetku a o restituční záležitosti, které se tohoto majetku týkaly. Jeho přednostou byl JUDr. Antonín Maas, kterého zastupoval ing. Oldřich Strádal. Odbor se skládal ze 4 oddělení: II/1 (správního; JUDr. Rudolf Kunderát), II/2 (zpeněžovacího; Ing. Rudolf Herych), II/3 (oddělení cenností; JUDr. Bohumil Kulísek) a II/4 (skladištního; Ing. Oldřich Strádal). V čele *III. ODBORU* (nemovitostního), který pečoval o správu a přidělování nemovitostí a o příslušnou restituční agendu, stál JUDr. Stanislav Klabzuba a jeho zástupcem byl ing. Václav Krch. Odbor tvořila 4 oddělení: III/1 (správní; JUDr. Vratislav Král), III/2 (rodinných domků; Ing. Václav Krch), III/3 (ostatních nemovitostí; JUDr. Eduard Tomáš) a III/4 (restituční; JUDr. Otakar Cziviš). Kromě toho byl III. odboru podřízen útvar evidence nemovi-

84 Knapp, Viktor: Nová organizace našeho úřadu. In: Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, roč. III, č. 18, 25. 1. 1949, s. 455.

tostí. IV. ODBOR (podnikový) se zabýval správou, přidělováním a zpeněžováním podniků a jejich restitucemi. V jeho čele stál Otto Heitlinger a jeho zástupcem byl JUDr. Josef Mergl. Odbor se skládal z 5 oddělení: IV/1 (správního; JUDr. Josef Mergl), IV/2 (začleňovacího; JUDr. František Čech), IV/3 (přídělového; JUDr. Gustav Krčmář), IV/4 (likvidačního; JUDr. František Kheil), IV/5 (oddělení národních správ; JUDr. Jiří Spitz) a útvaru evidence podniků. Posledním odborem byl V. ODBOR (finanční), který obstarával finanční správu FNO a dohlížel na fondovní účtárnu. V jeho čele stál JUDr. František Šupáček, zástupcem byl JUDr. Jiří Švejcar. Odbor tvořilo 5 oddělení: V/1 (pokladní a bilanční; JUDr. František Rozhoň), V/2 (finančně správní; JUDr. Jiří Švejcar), V/3 (bankovní; Bohumil Hradil), V/4 (cenzurní; Ing. Antonín Waitz), V/5 (revizní; Ing. Stanislav Soukup) a 2 podřízené útvary (útvary evidence konfiskovaných subjektů a fondovní účtárna).⁸⁵ Věstník OsÚ a FNO Osidlování tuto reorganizaci pochválil slovy: „Podle krátkých zkušeností, které s reorganizací zatím máme, můžeme již říci, že se přebudovaný aparát našeho úřadu dobře osvědčuje, a můžeme doufat, že reorganisace přispěje k rychlejšímu, pružnějšímu a lepšímu dokončení nemalých úkolů, které náš úřad ještě má splnit.“⁸⁶

Tato organizační struktura pak v zásadě vydržela až do konce existence obou úřadů. Jak již bylo uvedeno v souvislosti s personálními změnami, docházelo k dílčím proměnám v organizaci úřadů, zejména v souvislosti s dokončováním jednotlivých agend, kdy byly oddělení či referáty rušeny či slučovány s jinými a struktura OsÚ a FNO tak postupně a průběžně „zeštíhovala“.

V. Oblastní úřadovny OsÚ a FNO

Posledním způsobem, jak se vyrovnat s nedostatkem pracovních sil v centrále OsÚ a FNO v Praze a provádět decentralizované úřadování, bylo kompetenční i personální posílení oblastních úřadoven OsÚ a FNO. Ani toto řešení však nebylo všespasitelné: personální situace jednak nebyla ani na oblastech příliš příznivá a s nedostatkem pracovních sil se potýkali i tam, jednak decentralizace předpokládala mnohem těsnější spolupráci OsÚ a FNO s orgány

85 Blíže k úkolům jednotlivých odborů a podřízených útvarů viz Řeháček, K.: Osidlovací úřad a Fond národní obnovy (1945–1952). Příspěvek ke správním dějinám centrály OsÚ a FNO v Praze a oblastní úřadovny v Plzni. Západočeský historický sborník, 5, Plzeň 1999, s. 310–313.

86 Knapp, V.: Nová organizace našeho úřadu. In: Osidlování. Věstník Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, roč. III, č. 18, 25. 1. 1949, s. 455.

samosprávy na místních úrovních. Přílišné zatěžování oblastních poboček FNO a oblastních osidlovacích úřadoven prací a její přenášení na lidovou samosprávu naráželo zejména na značný odpor představitelů národních výborů na místní a okresní úrovni, které byly samy prací již přetíženy.⁸⁷

V.1. Struktura a rozmístění oblastních úřadoven

Vyhláškou OsÚ v Praze č. 425/1945 Ú. l. I z 23. listopadu 1945 bylo zřízeno 12 oblastních osidlovacích úřadoven (8 v Čechách a 4 na Moravě) v Českých Budějovicích, Liberci, Litoměřicích, Pardubicích, Plzni, Trutnově, Karlových Varech, Žatci, Brně, Olomouci, Opavě se sídlem v Bruntále a Moravské Ostravě.⁸⁸ K jejich vzniku docházelo postupně a většina z nich zahájila svou činnost v březnu 1946.⁸⁹ FNO zřídil zemské pobočky v Praze a Brně a oblastní pobočky v Českých Budějovicích, Děčíně, Karlových Varech, Liberci, Litoměřicích, Mariánských Lázních, Pardubicích, Plzni, Teplicích-Šanově, Trutnově, Žatci, Olomouci, Moravské Ostravě a Opavě.

Existence dvou samostatných úředních struktur však nebyla vzhledem k propojení agendy obou úřadů dlouhodobě udržitelná, a tak bylo od poloviny roku 1946 uvažováno o reorganizaci a nových úkolech OsÚ a FNO v oblastech. Na základě mnoha porad došlo k přeměně OsÚ a FNO v jedno pracovní těleso a ke sloučení oblastních osidlovacích úřadoven a oblastních poboček FNO v jednotné oblastní úřadovny OsÚ a FNO. Vzhledem k několika odchylkám v rozmístění dosavadních oblastních osidlovacích úřadoven a oblastních poboček FNO muselo dojít nejprve ke sjednocení jejich obvodů působnosti a úředních sídel. Oblastní osidlovací úřadovna v Žatci byla usne-

87 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2330, dopis Úřadu předsednictva vlády v Praze FNO v Praze z 10. 4. 1947. Na I. pololetním sjezdu ONV v Kraslicích na Karlovarsku, který se konal 16. 3. 1947, např. jeho delegáti kritizovali v rezoluci taktiku FNO slovy: „FNO disponuje aparátem mnoha set a snad tisíc úředníků, jichž práce spočívá v tom, že objíždějí okresy, dávají dobré rady a vytýkají, že to neb ono se dělalo špatně. Tento úřednický aparát stojí stát velké peníze, ale okresům ani obcím nepomůže, okresy i obce musí pro agendu FNO dávat stále k dispozici značný počet svých zaměstnanců. Okresy i obce se dostávají v souvislosti se zabaveným německým majetkem neustále do konfliktu s občanstvem a agendou FNO jsou národní výbory nesmírně zatěžovány. Žádáme, aby FNO vyslal na každý okres alespoň jednoho svého úředníka, který by v okrese trvale úřadoval a vyřizoval agendu FNO sám. Národní výbory by byly zbaveny spousty zbytečné a v každém případě nepopulární práce, národní výborům by se ulevilo, stát by ušetřil značné sumy peněz a FNO by převzal odpovědnost, která mu vlastně patří.“

88 Vyhláška OsÚ v Praze č. 425/1945 Ú. l. I z 23. 11. 1945, částka 139 z 27. 11. 1945. NA Praha, Osidlovací komise při ÚV KSČ, arch. jedn. 315, návrh sídel a obvodů oblastních osidlovacích úřadoven v zemích České a Moravskoslezské [1945]. Podle původního návrhu se uvažovalo o zřízení oblastních osidlovacích úřadoven v Žatci, Chebu, Karlových Varech, Teplicích-Šanově, Ústí nad Labem, České Lípě, Liberci, Jaroměři, Českých Budějovicích, Plzni, Brně a Moravské Ostravě, nakonec zvítězila jiná varianta.

sením rady OsÚ a FNO z 23. září 1946 zrušena a její obvod byl spojen s obvodem oblastní osidlovací úřadovny OsÚ a FNO v Litoměřicích.⁹⁰ K další změně došlo na základě vyhlášky OsÚ a FNO v Praze č. 2128/1946 Ú. I. I z 30. listopadu 1946, na jejímž základě vznikla oblastní úřadovna OsÚ a FNO v Praze, litoměřická oblastní úřadovna byla přeložena do Teplic-Šanova a byla zrušena expozitura v Mariánských Lázních.⁹¹ Po těchto změnách měly oblastní úřadovny OsÚ a FNO nově sídla v Brně, Českých Budějovicích, Liberci, Olomouci, Opavě, Ostravě, Pardubicích, Plzni, Praze, Teplicích-Šanově, Trutnově a Karlových Varech.⁹²

Ve stejné době měly oblastní úřadovny následující sídla a přednosty: Brno (Brno, ulice Hlinky 132/134, vrchní rada politické správy JUDr. Josef Krajtl), České Budějovice (České Budějovice, Žižkova 24, do 27. února 1947

- 89 NA, MV-dodatky (1918–1959), kart. 214, Seznam oblastních osidlovacích úřadoven, č. j. 3097/45, II. vydání, s. d. Prvními přednosty oblastních osidlovacích úřadoven byli: České Budějovice (JUDr. Stanislav Klabzuba), Liberec (JUDr. Augustin Maryška), Litoměřice (Antonín Steinfeld), Pardubice (JUDr. Rudolf Mlynář), Plzeň (JUDr. Emil Štírký), Trutnov (JUDr. Eduard Hlaváček), Karlovy Vary (Petr Němejce), Žatec (Josef Ulo), Brno (Vavřínek Vypel), Olomouc (Josef Kučera), Opava (Rudolf Klos), Moravská Ostrava (Vladimír Janatka).
- 90 Vyhláška OsÚ a FNO v Praze č. 1878/1946 Ú. I. I z 10. 10. 1946, částka 184 z 12. 10. 1946.
- 91 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2256 II, dopis OsÚ a FNO v Praze všem oblastním úřadovnám z 24. 1. 1947. Vyhláška OsÚ a FNO v Praze č. 2128/1946 Ú. I. I z 30. 11. 1946, částka 216 ze 7. 12. 1946.
- 92 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2257, vyhláška OsÚ a FNO v Praze z 10. 1. 1947. Na přelomu let 1946/1947 byl územní rozsah oblastních úřadoven vymezen následujícími správními okresy: Brno (Boskovice, Brno, Brno-venkov, Moravské Budějovice, Dačice, Hodonín, Hustopeče, Jihlava, Moravský Krumlov, Kyjov, Nové Město na Moravě, Velké Meziříčí, Mikulov, Tišnov, Třebíč, Moravská Třebová, Vyškov, Znojmo), České Budějovice (Blatná, České Budějovice, Jindřichův Hradec, Kamenice nad Lipou, Kaplice, Český Krumlov, Milevsko, Pelhřimov, Písek, Prachatice, Strakonice, Sušice, Tábor, Třeboň, Týn nad Vltavou), Liberec (Dubá, Frýdlant, Mnichovo Hradiště, Jablonec nad Nisou, Německé Jablonné, Jičín, Liberec, Liberec-venkov, Česká Lípa, Rumburk, Semily, Sluknov, Turnov, Varnsdorf), Olomouc (Moravský Beroun, Uherský Brod, Holešov, Uherské Hradiště, Hranice, Kroměříž, Litovel, Valašské Meziříčí, Olomouc, Olomouc-venkov, Přerov, Prostějov, Rýmařov, Šternberk, Šumperk, Vsetín, Zábřeh, Zlín), Opava (Bílovec, Bruntál, Frývaldov, Krnov, Opava, Opava-venkov), Ostrava (Fryštát, Hlučín, Nový Jičín, Místek, Moravská Ostrava, Český Těšín), Pardubice (Havlíčkův Brod, Čáslav, Humpolec, Chotěboř, Chrudim, Lanškroun, Ledeč nad Sázavou, Litomyšl, Vysoké Mýto, Pardubice, Polička, Ústí nad Orlicí), Plzeň (Domažlice, Klatovy, Kralovice, Planá, Plzeň, Plzeň-venkov, Přeštice, Rokycany, Stříbro, Tachov, Horšovský Týn), Praha (Benešov, Beroun, Mladá Boleslav, Brandýs nad Labem, Český Brod, Kutná Hora, Hořovice, Jílové, Kladno, Kolín, Kralupy nad Vltavou, Mělník, Nymburk, Poděbrady, Praha, Praha-venkov-jih, Praha-venkov-sever, Příbram, Rakovník, Říčany, Sedlčany, Slaný, Vlašim), Teplice-Šanov (Bílina, Děčín, Duchcov, Chomutov, Kadaň, Litoměřice, Louny, Most, Podbořany, Roudnice nad Labem, Teplice-Šanov, Ústí nad Labem, Vejprty, Žatec), Trutnov (Broumov, Nový Bydžov, Dobruška, Dvůr Králové nad Labem, Hořice, Hradec Králové, Jaroměř, Jilemnice, Náchod, Nová Paka, Nové Město nad Metují, Rychnov nad Kněžnou, Trutnov, Vrchlabí, Žamberk), Karlovy Vary (Aš, Falknov nad Ohří, Cheb, Jáchymov, Kraslice, Mariánské Lázně, Loket, Nejdek, Teplá, Karlovy Vary, Žlutice).

vrchní rada politické správy JUDr. Stanislav Klabzuba, od 28. února 1947 finanční komisař JUDr. František Vaníček), Liberec (Liberec, Klostermannova 8, rada politické správy JUDr. Augustin Maryška), Olomouc (Olomouc, Masarykovo náměstí 27, policejní rada Josef Kučera), Opava (Opava, Olomoucká 24, rada politické správy JUDr. František Cagaš), Ostrava (Ostrava, Molotovo-va 29, vrchní rada politické správy JUDr. Vladislav Šrenk), Pardubice (Pardubice, Palackého 19/Stalinovo náměstí 94/34, vrchní rada politické správy JUDr. Rudolf Mlynář), Plzeň (Plzeň, Benešova třída 14, rada politické správy JUDr. Emil Štírský), Praha (Praha II., Samcova 1/Praha X-Karlín, U Invalidovny, vládní rada JUDr. František Frána), Teplice-Šanov (Teplice-Šanov, Čapkova 18, vrchní komisař finanční správy JUDr. Jaroslav Helcl), Trutnov (Trutnov, U Kapličky 159/6, komisař finanční správy JUDr. Karel Puš), Karlovy Vary (Karlovy Vary, Bezručova 8, JUDr. Herbert Poláček).⁹³

Bez zajímavosti není ani vyčíslení personálního stavu jednotlivých oblastních úřadoven na přelomu let 1946/1947: Brno: 106 zaměstnanců (51 pragmatikálních+55 smluvních), České Budějovice: 44 (20+24), Liberec: 88 (32+56), Olomouc: 72 (39+33), Opava: 52 (26+26), Ostrava: 53 (23+30), Pardubice: 50 (13+37), Plzeň: 55 (25+30), Praha: 72 (47+25), Teplice-Šanov: 84 (32+52), Trutnov: 62 (34+28), Karlovy Vary: 73 (24+49): celkem: 811 (366+445). K tomu je však třeba ještě přičíst zaměstnance expozitur fondovní účtárny, kteří působili při oblastních úřadovnách: celkem 67 (36+31), takže i s nimi byl celkový počet 878 (402+476). Kromě toho pracovalo při oblastních úřadovnách ještě 126 zaměstnanců oblastních skladišť.⁹⁴

Po únoru 1948 došlo také v oblastních úřadovnách k personálním čistkám. AV NF OsÚ a FNO v Praze jednal 24. února 1948 o oblastních úřadovnách a usnesl se požádat předsedu OsÚ JUDr. M. Kreysu, aby provedl následující personální změny: v oblastní úřadovně v Praze jmenovat přednostou JUDr. Václava Cacáka místo dosavadního přednosty JUDr. Františka Frány, který odešel 29. února 1948 do penze, v oblastní úřadovně v Plzni ustanovit novým přednostou JUC. Jaromíra Čejku a dosavadního přednostu JUDr. Emila Štírského přeložit do pražské centrály do funkce vedoucího oddělení VI/3, v oblastní úřadovně v Pardubicích jmenovat novým přednostou dosavadního přednostu oblastní úřadovny v Opavě JUDr. Františka Cagaše a dosavadního pardubického přednostu JUDr. Rudolfa Mlynáře k 29. únoru 1948 penziono-

93 NA, Osidlovací komise ÚV KSČ, arch. jedn. 317, prozatímní seznam oblastních úřadoven OsÚ a FNO v Čechách a na Moravě z 1. 11. 1946.

94 NA, FNO Praha, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2257, přehledný výkaz personální na přelomu let 1946/1947, s. d.

vat, v oblastní úřadovně v Brně pověřit vedením úřadovny JUDr. Antonína Plačka a dosavadního přednostu JUDr. Josefa Krajtla přeložit do funkce vedoucího oddělení na pražské centrále, v oblastní úřadovně v Opavě jmenovat novým přednostou místo F. Cagaše JUDr. Vladimíra Nechvátala. Vzhledem k tomu, že s požadavkem AV vyslovili souhlas vedoucí úředníci OsÚ, nestálo personálním změnám nic v cestě.⁹⁵

Personální změny byly podle AV vyvolány neudržitelnou politickou situací v jednotlivých úřadech. V oblastní úřadovně v Praze bylo např. podle mínění AV NF „*zapotřebí zvlášť rychlého zásahu, poněvadž se většina národně socialistických členů tam usnesla bojkotovat dnešní manifestační stávkou*“.⁹⁶ AV NF proto pověřil přednostu oddělení I/4 pražské centrály Ing. Otakara Nového, aby úřadovnu „*přiměl k dodržení solidární stávky všech pracujících, jinak budou vyvozeny z toho důsledky*“.⁹⁷ Kromě personálních změn ve vedení oblastních úřadoven požadoval AV i další čistky a na základě jeho rozhodnutí bylo v rámci oblastních úřadoven prověřeno celkem 80 zaměstnanců (56 pragmatikálních a 24 smluvních), polovina jich byla nakonec ponechána a polovina musela odejít.⁹⁸

V.2. Organizační struktura oblastních úřadoven a její změny

Proměnami prošla rovněž organizační struktura oblastních úřadoven, která v podstatě kopírovala vývoj pražské centrály OsÚ a FNO. Také v oblastech vstoupil k 1. červenci 1947 v platnost nový organizační řád, který vycházel z nové struktury pražského ústředí, takže odborům a oddělením ústředí zhruba odpovídala oddělení a referáty oblastních úřadoven: *I. ODDĚLENÍ* (přednostenské) se členilo na 3 referáty: I/1 (kancelář oblastní úřadovny: správa hospodářské služby-podatelná, protokol, index, písárna, výpravna, spisovna, správa a doplňování knihovny, evidence zaměstnanců úřadovny), I/2 (hospodářský: hospodářská správa úřadovny, správa úředních paušálů-účetní a pokladní služba, cestovní účty, věcné vybavení úřadovny, správa inventáře a služebních vozidel), I/3 (tiskový: zprávy a články pro denní tisk a věstník Osidlování, styk s tiskem, výstřižková služba pro ústředí, propagační a informační služba). *II. ODDĚLENÍ* (odsunové) provádělo úkony potřebné

95 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2392, votum přednostovi personálního oddělení JUDr. J. Smrčkovi z 26. 2. 1948.

96 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2393, seznam zaměstnanců OsÚ a FNO oblastních úřadoven, vyřazených ze služeb na základě rozhodnutí akčních výborů, z 22. 6. 1948.

97 Tamtéž.

98 Tamtéž.

pro vysídlení obyvatelstva německé národnosti z Československa, oblastní zmocněnec ministerstva vnitra pro odsun Němců však nepodléhal doзору ani evidenci oblastní úřadovny, řídil se normami ministerstva vnitra. *III. ODDĚLENÍ* (právní) řešilo veškerou právní agendu úřadovny, spolupracovalo s finančními prokuraturami a soudy. *IV. ODDĚLENÍ* (osidlovací) mělo 3 referáty: IV/1 (referát bytové péče: určování úplaty za užívání bytů, pozemků a dalších nemovitostí, poskytování dočasných slev z této úplaty, hromadné příkazování bytů skupinám osob, usidlování penzistů a reemigrantů, údržba bytového fondu a jeho stavební obnova), IV/2 (osidlovací: výplata osidlovacího příspěvku), IV/3 (přídělový: příprava rámcových přídělových plánů, realizace přídělového řízení a rozdělování konfiskovaného majetku). *V. ODDĚLENÍ* (zjišťovací a konfiskační) mělo rovněž 3 referáty: V/1 (pátrací: pátrací agenda), V/2 (konfiskační: základy v konfiskaci, samotná konfiskace, odvolací agenda, vydávání neoprávněně konfiskovaného majetku či náhrady za něj, sporné konfiskace), V/3 (zjišťovací a evidenční: soupisové akce, evidence přihlášek a vedení kartoték). *VI. ODDĚLENÍ* (správa majetku) se členilo na 4 referáty: VI/1 (průmyslový: obnovovací průmyslové komise, zastavování podniků určených k likvidaci, evidence hospodaření národních správců průmyslových podniků), VI/2 (živnostenský: okresní revizní sbory, hospodaření národních správců živnostenských majetkových podstat, likvidace živnostenských podniků), VI/3 (zpeněžovací: prodej konfiskovaného majetku podle různých vyhlášek), VI/4 (skladištní: dozor nad oblastními sklady, nad přechodnými skladišti, svážení movitých konfiskátů). *VII. ODDĚLENÍ* (finanční) se dělilo na 2 referáty: VII/1 (odvod výtěžků: dozor nad příjmy FNO, jejich evidence a odvody na centrálu, zúčtování režijních výloh), VII/2 (referát pomocné kontrolní služby: revize hospodaření národních správců). Samostatná byla expozitura účtárny FNO, která prováděla především účtování výtěžků z detailního prodeje a pronájmu konfiskovaných movitostí.

K další velké změně v organizační struktuře oblastních úřadoven došlo stejně jako v pražském ústředí počátkem roku 1949 (nová organizace oblastních úřadoven vstoupila v platnost 1. února), kdy byl vyhlášen nový organizační řád, který opět kopíroval stav v pražské centrále.⁹⁹ Cílem reorganizace mělo být podstatné zjednodušení a zlevnění administrativy a zpružnění úřadování. V zásadě se jednalo o sjednocení věcně související agendy a reorganizace byla odůvodněna slovy: „*Jest třeba, aby si všichni zaměstnanci oblast-*

99 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2229, dopis přednosta oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Karlových Varech OsÚ a FNO v Praze z 19. 10. 1946.

ních úřadoven uvědomili, že tento organizační řád není pouhým formálním byrokratickým aktem, nýbrž že sleduje i významný cíl politický, tj. umožnit co nejrychlejší, nejpružnější a nejdokonalejší zvládnutí úkolů OsÚ a FNO, zejména pak těch, od nichž závisí zdárné a úspěšné plnění pětiletky.”¹⁰⁰ Oblastní úřadovny OsÚ a FNO se nově skládaly z 5 oddělení: I. oddělení (přednostenského), II. oddělení (movitostního), III. oddělení (nemovitostního), IV. oddělení (podnikového), V. oddělení (právního a finančního) a expozitury fondovní účtárny. Tato organizační struktura byla již poslední velkou změnou a vydržela až do konce existence oblastních úřadoven v březnu 1950.

VI. Zánik OsÚ a FNO v Praze a rámcové výsledky jejich činnosti

Snahy o zrušení OsÚ a FNO byly u části politického spektra Československa patrné již před parlamentními volbami v roce 1946. Tehdy skupina zejména národně socialistických poslanců PNS podala návrh zákona, kterým měly být OsÚ, FNO a NPF zrušeny a mělo dojít k vytvoření jediného úřadu s názvem Úřad národní obnovy. Podle předsedy OsÚ v Praze M. Kreysy byla důvodem tohoto kroku snaha národních socialistů o odstranění komunistů z vedení osídlovací politiky po předpokládaných vítězných volbách, jelikož „národní socialisté před volbami viděli, že osídlovací politika, je-li řádně politicky vedena, přináší naší straně prospěch“.¹⁰¹

V letech 1948–1950 docházelo k průběžnému odstraňování „dvoukolejnosti“ v činnosti státních orgánů a vláda se usnesla na postupné likvidaci OsÚ a FNO. Původně uvažovala o přenesení působnosti jejich oblastních úřadoven na KNV hned od počátku roku 1949, od tohoto úmyslu však bylo vzhledem k rozsahu agendy obou institucí prozatím upuštěno, bylo rozhodnuto ponechat OsÚ a FNO v nezměněném stavu alespoň do začátku roku 1950, pak již na KNV téměř nic nepřevádět, ale hned veškerou agendu obou institucí zlikvidovat. Komise pro reorganizaci veřejné správy nakonec za předsednictví náměstka předsedy vlády Zdeňka Fierlingera rozhodla o zrušení OsÚ a jeho úřadoven k 15. březnu 1950, k čemuž došlo na základě zákona

100 Tamtéž, neinventarizovaná část, prozatímní kart. 2397, dokument Pokyny ku provedení reorganizace oblastních úřadoven Osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy, s. d.

101 NA, MV-Noskův archiv, kart. 122, dopis předsedy OsÚ v Praze přednostovi kabinetu ministra vnitra G. Spurnému z 22. 10. 1946.

č. 18/1950 Sb.¹⁰² Důvody zachování existence OsÚ a FNO byly popsány v důvěrné zprávě o činnosti OsÚ a FNO v Praze z 1. října 1948, v níž mj. stálo: „*Nepředloženou likvidací tohoto úřadu by byl stát připraven o ohromné sumy a způsobena mu velká škoda. Je jisté, že určitá místa by toto vítala, neb mnoho národních výborů, úřadů i mnohé osoby velmi těžko nesou to, že Fond národní obnovy při konečném předávání a účtování odhaluje, případně i může odhaliti nepořádky, jakož i případy nepoctivosti, které jsou někdy velmi veliké. V zájmu státní pokladny a veřejné očisty je nadále činnost Fondu národní obnovy nutná a je jí třeba též v tom směru politicky zaměřit. Pro samotnou stranu KSČ jeho činnost může přinést mnohé poznatky kádrové a poznatky k prověřování členů.*“¹⁰³

Existence FNO zůstala zachována a FNO působil jako samostatná právnická osoba při ministerstvu financí s tím, že část agendy OsÚ byla již dříve delimitována na MNV (např. správa movitostí kromě cenností a filatelie, udílení souhlasu k pronájmu přidělených rodinných domků), ONV (např. správa a prodej motorových vozidel, prodej movitostí kromě cenností a filatelie, prodej bytových zařízení v obcích do 2000 obyvatel, udílení souhlasu ke zcizení nebo zatížení přidělených rodinných domků a nemovitostí odevzdaných veřejnému sektoru), KNV (např. přiděl konfiskovaných rodinných domků, průmyslových a živnostenských podniků), Ústřední reparační a restituční komisi (převzetí a prodej restitučních movitostí repatriovaných z ciziny kromě cenností a filatelie), ministerstvo průmyslu (správa licenčních práv ke konfiskovaným patentům, patenty spadající pod londýnskou dohodu, propůjčování licencí), na ministerstvo vnitřního obchodu, resp. patentový úřad (správa známkových práv říšskoněmeckých podniků, pokud nebyla v Československu chráněna) a na další ministerstva (např. delimitace průmyslových a živnostenských podniků).¹⁰⁴ Veškerou ostatní agendu zaniklého OsÚ převzal FNO.

Dohledem nad činností FNO byl na ministerstvu financí pověřen zprvu IV. odbor (podnikání a plánování), konkrétně oddělení IV/3, v jehož čele stál JUDr. Blahoslav Kříž. Teprve 28. března 1950 bylo ve skupině III (podnikové hospodářství) zřízeno nové oddělení 313 (majetkové podstaty) s dohlédací činností mj. na FNO, které po 1. červenci 1951, kdy FNO zanikl, provádělo jeho likvidaci. Vedoucím oddělení 313 se stal JUDr. Jiří Vít, jeho zástupcem

102 Zákon č. 18/1950 z 9. 3. 1950, o zrušení osidlovacích úřadů.

103 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 2, dokument Důvěrná zpráva o činnosti OsÚ a FNO v Praze z 1. 10. 1948, s. 4.

104 Tamtéž, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Návrh na likvidaci osidlovacích úřadů a Fondů národní obnovy a na přenesení zbývajících jejich činností na jiné orgány z 15. 1. 1950.

byl Antonín Zuska. Od 1. listopadu 1950 bylo oddělení organizačně začleněno do skupiny IV a dostalo označení 406 b. V letech 1951–1954 oddělení přecházelo pod různým označením (309, 314) mezi skupinami ministerstva financí, od 1. července 1951 byl jeho vedoucím Josef Novotný,¹⁰⁵ pod jehož vedením probíhala likvidace fondovních agend i samotného FNO.

Z výše uvedeného je patrné, že po zrušení OsÚ neměla ani existence FNO jako samostatného úřadu dlouhého trvání a FNO byly zrušeny zákonem č. 182/1950 Sb. k 1. červenci 1951.¹⁰⁶ Okolnosti přípravy tohoto zákona a spěch, který provázal jeho projednávání, zásadně negativně ovlivnily pozdější likvidační práce celé fondovní agendy. Vydání zákona provázely nejasné zákulisní boje, které podle jeho odpůrců i zastánců vzbuzovaly „*pochybnosti o domyšlenosti jeho dosahu*“.¹⁰⁷ Sám FNO v rámci připomínkového řízení ve svém rozkladu z 20. listopadu 1950 svoji urychlenou likvidaci zásadně odmítl s poukazem na „*dalekosáhlý dosah každého neuváženého kroku*“,¹⁰⁸ k čemuž ovšem nebylo vůbec přihlédnuto. Naopak, náměstek ministra financí JUDr. Jaroslav Gregor přímo zakázal, aby byly námitky FNO uplatňovány, a zástupce vedoucího oddělení 313 A. Zuska dokonce vyhrožoval všem, kteří měli proti záměru rychlé likvidace FNO námitky, disciplinárním řízením. Rychlé zrušení FNO bylo považováno za „*politicky žádoucí a odpovídající přání lidu*“ a mělo plnou podporu ÚV KSČ.¹⁰⁹ Snaha o rychlé řešení se projevila i tím, že do osnovy zákona bylo již vloženo přesné datum likvidace FNO.

Jednoduchá verze zákona ve své podstatě znamenala rychlou likvidaci FNO a velmi primitivní uspořádání majetkových poměrů s tím, že většina majetkových převodů neměla být zúčtována, vzájemné pohledávky a dluhy se měly odepsat a tím měl být vlastně celý problém s likvidací fondovní agendy vyřešen. Oficiálně byla snaha o rychlou likvidaci FNO v důvodové zprávě k zákonu vysvětlena potřebou okamžitého převedení pracovních sil FNO do výroby a k jiným úřadům, čímž mělo být posíleno budování socialismu v Československu. Kritikové tohoto řešení však navrhovatelům zákona vytýkali, že v důvodové zprávě chyběly údaje např. o věkovém složení 1700 zaměstnanců, kterým bylo průměrně něco okolo 50 let. Také fakt, že se v drtivé většině případů jednalo o úředníky bez jakéhokoliv řemeslného vzdělání, vzbuzoval podezření z toho, že „*právě personální moment byl navrhovateli zákona záměrně*

105 NA, Ministerstvo financí (MF)-tajné, kart. 27, dokument Dohlédací činnost nad FNO, s. d.

106 Zákon č. 182/1950 Sb. z 20. 12. 1950, o zrušení Fondů národní obnovy.

107 NA, MF-tajné, kart. 27, právní rozbor kontrolní a revisní správy ministerstva financí ze 14. 10. 1954, s. 12.

108 Tamtéž, dokument Zákon o zrušení Fondů, s. d.

109 Tamtéž, dokument Poznámky k zákonu č. 182/1950 sb., o zrušení Fondu národní obnovy, s. d.

*nadnesen a stal se rozhodujícím faktorem při stylisaci velmi jednoduchého zákona o zrušení Fondů“.*¹¹⁰ Celá důvodová zpráva byla ostatně podle právního rozboru kontrolní a revizní správy ministerstva financí „*dokladem, že návrh byl zpracován na podkladě ne zcela přesných a správných, popř. prověřených skutečností*“.¹¹¹

Jednoduché znění zákona způsobilo značné škody, neboť nevyřešilo ani administrativní a majetkové problémy FNO, což bylo podle kritiků „*překvapujícím nedostatkem*“ tohoto zákona.¹¹² Rychlé zrušení FNO problémy likvidace fondovní agendy nevyřešilo, naopak se tyto problémy po právní stránce v mnohém zkomplikovaly a byly později přenášeny na národní výbory a finanční ústavy, které však na tyto úkoly nebyly po personální ani věcné stránce vůbec připraveny. Problematika likvidace fondovní agendy se tak zařadila k poměrně složitým a dlouho se táhnoucím kauzám. FNO veškeré neúspěchy a nedostatky, které se v průběhu jeho činnosti nahromadily, sváděl právě na kritický moment zrušení Fondů. Zastánci zrušení FNO naopak argumentovali tím, že k tomuto kroku byl již nejvyšší čas, zejména kvůli ne dobré hospodářské situaci FNO a kvůli obavám, že by Fond mohl požadovat nakonec ještě sanaci ze státní pokladny. Navíc argumentovali tím, že někdejší zákonodárci jistě měli při schvalování zákona č. 108/1945 Sb. v úmyslu, aby ukončení činnosti FNO nastalo co nejdříve, a kritizovali organizaci FNO, která se podle nich rozrostla do „*velkorysých rozměrů*“ a stala se řadě lidí na delší dobu „*příležitostí pro dobré živobytí*“.¹¹³

Zcela objektivně však byla likvidace FNO prováděna v situaci, kdy ještě nebylo přiděleno asi 40 000 konfiskovaných rodinných domků, nebyl dokončen převod asi 15 000 konfiskovaných živností v akci U IV A do socialistického sektoru a v plném rozběhu byl prodej konfiskovaných movitostí. To vše výrazně komplikovalo zákonodárci předpokládaný hladký průběh likvidace FNO a způsobilo nejen několik let táhnoucí se pomalé utlumování fondovních agend, ale také nemalé (neúmyslné i záměrné) hospodářské ztráty. Předčasná likvidace FNO byla kritizována v revizní zprávě kontrolní a revizní správy MF, v níž mj. zaznělo, že „*předčasnou likvidací FNO, zrušením oblastních úřadoven OsÚ a FNO a tím celého zaběhlého aparátu a rozptylem zaměstnanců FNO byla činnost FNO zpomalena a celá administrativa fondovní agendy značně narušena*“.¹¹⁴

110 Tamtéž, dokument Zákon o zrušení Fondů, s. d.

111 Tamtéž, právní rozbor kontrolní a revizní správy ministerstva financí ze 14. 10. 1954, s. 12.

112 Tamtéž, dokument Zákon o zrušení Fondů, s. d.

113 Tamtéž, právní rozbor kontrolní a revizní správy ministerstva financí ze 14. 10. 1954, s. 12.

114 NA, MF-tajné, kart. 25, revizní zpráva o činnosti a hospodaření bývalého FNO v Praze z 9. 4. 1953, s. 2.

Část úkolů a nevyřízená agenda zaniklých FNO přešly na KNV, z velké části na fondovní skupiny jejich finančních odborů (referátů), některé úkoly FNO byly delegovány i na ONV. Dokončení části agendy FNO, především likvidace živnostenských a průmyslových konfiskátů, prováděly i po zániku FNO souhrnné likvidační národní správy (SLNS), které byly řízeny likvidačními inspektoráty (LI), vzniklými na základě oběžníku FNO č. 18/1950 ze 14. března 1950. Příloha oběžníku stanovila rozdělení obvodu FNO v Praze na následující likvidační inspektoráty: kraj Praha (sídlo Praha), kraje Plzeňský a Českobudějovický (sídlo Plzeň), kraj Karlovarský (sídlo Karlovy Vary), kraj Ústecký (sídlo Teplice), kraj Liberecký (sídlo Liberec), kraje Královehradecký a Pardubický (sídlo Trutnov), kraje Brněnský, Jihlavský, Gottwaldovský a Olomoucký (sídlo Brno), kraj Ostravský (sídlo Opava). SLNS postupně, jak byly ukončovány likvidace živnostenských a průmyslových podniků, zanikaly, LI zanikly k 30. červnu 1952 a veškeré jimi nedokončené kauzy byly převedeny na KNV a ONV.

Vlastní likvidací zrušených FNO a fondovních agend bylo pověřeno Novotného oddělení, kam přešla část původních zaměstnanců FNO, která byla pověřena likvidačními pracemi. Oddělení se vnitřně členilo do několika referátů, jejichž pracovní náplň se průběžně měnila v závislosti na dozrívání jednotlivých činností. Referát 1 (organizační a řídící), v jehož čele stál JUDr. Vladimír Pavlík, existoval od července 1951 do března 1952 a měl na starosti vedení oddělení, organizaci a řízení všech prací a dohled nad likvidací peněžních ústavů. V březnu 1952 byl referát zrušen a jeho agenda byla rozdělena mezi ostatní referáty oddělení. V čele referátu 2 (právního) byl JUDr. František Bergl, referát vyřizoval zejména normativní a všeobecně právní agendu, vymáhání konfiskovaných pohledávek, projednávání konfiskovaných pozůstalostí, náhrady za spoluvlastnické podíly, restituční záležitosti a celou řadu dalších aktivit, které na něj v průběhu jeho existence přecházely z ostatních oddělení ministerstva financí či jiných ústředních úřadů. V čele referátu 3 (finančního, později likvidačního) působil JUDr. František Šupáček, referát se zabýval finančními záležitostmi FNO, vypořádáním s veřejným sektorem, řešil nároky národních správců či stížnosti na prodejní a přídělové akce FNO. Referát 4 (majetkový) vedl JUDr. Stanislav Klabzuba, referát po účetní stránce dokončoval přídělové řízení movitého i nemovitého majetku (podniky, živnosti, rodinné domky, movitosti, motorová vozidla, cennosti). V čele referátu 5 (likvidačního) stál JUDr. František Greif, referát dokončoval likvidace živnostenských a průmyslových podniků, řešil problematiku vypořádání závazků těchto podniků vůči bývalým národním správcům a ostatním věřitelům, prováděl rovněž likvidace pohledávek UNRRA. Referát 6, který vznikl v březnu 1952 jako částečná náhrada za zrušený re-

ferát 1, řešil pod vedením JUDr. Emanuela Pangráce problematiku majetko-právních záležitostí národních a komunálních podniků, dále měl na starosti agendu Likvidačního fondu měnového a likvidaci cenných papírů.¹¹⁵

K 1. dubnu 1952 přesunulo ministerstvo financí účetní a finanční službu bývalého FNO, již jako likvidační agendu, na Spořitelnu a záložnu v Praze a ponechalo si na starosti řídicí a dohlédací činnost, plánování likvidace a její sledování, věci zásadní a všeobecné povahy a několik specifických agend (např. restituční, vojenská učiliště, německé osidlovací společnosti, likvidace živnostenských a průmyslových podniků). K dalšímu přenesení části úkolů došlo k 1. červnu 1953, kdy byl dokončením likvidace pověřen Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků v Praze s tím, že zároveň s touto agendou převzal i 48 zaměstnanců bývalého FNO, kteří dosud působili na ministerstvu financí.¹¹⁶ Průběh likvidace FNO byl podroben z mnoha stran ostře kritice, prověrkou byly zjištěny zásadní závady a nedostatky, které svědčily především o nedostatečné dohlédací a řídicí činnosti ministerstva financí.

Rychlému ukončení likvidace FNO, kterou prakticky nakonec prováděla Státní spořitelna a Ústřední likvidátor, bránila kromě liknavosti dlužníků celá řada dalších potíží (zejména nutnost dodržovat účetní zásady a předpisy či povinnost vyplácet nároky a náhrady z konfiskovaného majetku), takže nebylo možno likvidaci ukončit do konce roku 1953, jak bylo původně plánováno. Ministr financí proto požádal dopisem předsedu vlády Viliama Širokého, aby vláda přijala opatření, jež by mj. „*dovolovala likvidujícím orgánům podstatně se odchýlit od účetních předpisů a zásad*“.¹¹⁷ Na základě této žádosti vzala vláda výše zmíněnou zprávu ministra financí na vědomí a uložila mu, aby učinil veškerá opatření, která by umožnila urychlenou likvidaci FNO, byť by tento postup mohl způsobit zkrácení výnosu z konfiskovaného majetku, odchýlil se od účetních předpisů a zásad a rušil závazky váznoucí na konfiskovaném majetku a nároky vůči němu. Veškeré likvidační práce měly být na tomto základě uzavřeny do konce února 1954, kdy měl ministr financí předložit vládě definitivní zprávu o skončení likvidace FNO.

Úkoly obou institucí byly významné a tomu odpovídaly či měly odpovídat i jejich výsledky. Jejich detailní analýza je nepochybně námětem minimálně na samostatnou odbornou studii a výrazně přesahuje rámec tohoto příspěvku. OsÚ splnil svůj hlavní úkol, provedení vnitřního osídlení, pouze

115 NA, MF-tajné, kart. 27, organizační struktura oddělení 313 ministerstva financí, s. d.

116 Tamtéž, výsledky prověrky likvidace FNO v Praze, s. d.

117 NA, ÚPV-tajná spisovna, kart. 97, sign. 50/8, dopis ministerstva financí předsedovi vlády V. Širokému z 23. 3. 1953.

částečně, a přestože bylo vnitřní osídlení v roce 1950 v hrubých rysech skončeno a OsÚ byl zrušen, bylo v roce 1954 zapotřebí zahájit akci dosidlování pohraničních oblastí.¹¹⁸ Také FNO byl za svoji činnost z mnoha stran kritizován. Jeho prvořadým úkolem bylo zjistit a zajistit veškerý konfiskovaný majetek, a i když si vybudoval rozsáhlý úřední aparát, vyrovnal se s tímto úkolem podle názoru ministerstva financí pouze tak, že „mnohdy se značným zpožděním chrlil výnosy a předpisy na orgány lidové správy, sám však práci ani neulehčil, ani konkrétně nepomohl“.¹¹⁹ I když se objektivně jednalo o úkol, který neměl v dějinách státu obdoby, byli za jeho plnění zaměstnanci FNO kritizováni, neboť „se rekrutovali převážně z řad úředníků, a byly zde tudíž větší předpoklady pro úspěšné zvládnutí úkolů než u orgánů lidové správy, které volbou pracujících lidu měly vykonávat vládní úkoly a další úkoly velkého budovatelského díla nové republiky“.¹²⁰

Kromě nedobře zorganizované likvidace fondovní činnosti byl kritizován i nezodpovědný přístup špičkových funkcionářů FNO. Předseda FNO M. Kreysa ještě před likvidací Fondu předčasně opustil předsednickou funkci a stal se generálním ředitelem n. p. Československé mlýny. Jeho příkladu následovali i další špičkoví úředníci FNO: Ing. JUDr. K. Janů se stal generálním ředitelem n. p. Československé stavební závody, JUDr. V. Knapp odešel do Kanceláře prezidenta republiky, ing. J. Loser odjel jako obchodní atašé na československé velvyslanectví do Norska, A. Vodička a O. Heitlinger získali vysoké posty na ministerstvu průmyslu.¹²¹

Hospodářsko-statistické zhodnocení výsledků činnosti OsÚ a FNO v Praze není jednoduché a bude vyžadovat minimálně samostatnou odbornou práci, nejlépe z pera historika hospodářských dějin. Ani předkládaná institucionální studie se však nemůže alespoň jistému rámcovému zhodnocení hospodářských výsledků činnosti obou institucí vyhnout. Z detailní zprávy o činnosti a hospodářských výsledcích FNO v Praze ze září 1951 vyplývá, že k 1. lednu 1951, kdy již byl OsÚ zrušen a FNO zbýval pouze půlrok existence, činil hrubý příjem FNO 84 476 442 712 Kčs, z toho byly vklady konfiskované u českých finančních ústavů ve výši 2 851 688 008 Kčs a u německých finančních ústavů ve výši 41 130 517 343 Kčs, zbytek (cca 40 mld. Kčs) tvořily výtěžky ze zpeněžení jednotlivých skupin likvidátů. Z podrobnějšího pohledu na tyto výtěžky je patrné, že za příděly, začlenění či likvidaci živností a obchodů inkasoval FNO částku 2 288 230 484 Kčs, za příděly rodinných

118 NA, MF-tajné, kart. 27, právní rozbor kontrolní a revisní správy ministerstva financí ze 14. 10. 1954, s. 3.

119 Tamtéž, s. 8.

120 Tamtéž, s. 8.

121 Tamtéž, materiál Nedostatků v činnosti FNO, s. d.

domků 4 654 604 705 Kčs, za činžovní domy 4 938 450 Kčs, za prodej bytového zařízení 4 036 976 410 Kčs, za speciální prodeje movitostí (např. motorových vozidel) 2 634 393 502 Kčs, za prodej různých druhů mobilii 981 593 685 Kčs, za univerzální závěrečné prodeje 496 338 922 Kčs, za prodeje ze skladů FNO a Komisy 2 400 408 814 Kčs, za návrat finančních prostředků z restituovaného majetku, od osidlovacích společností a za vojenská cvičiště 1 571 601 592 Kčs, za průmyslový majetek předaný znárodněnému hospodářství (od Fondu znárodněného hospodářství /FZH/)¹²² 2 200 000 000 Kčs, za nájemné z bytů a rodinných domků 2 060 091 673 Kčs, za pohledávky z majetkových správ od Ústřední národní pojišťovny (vklady a cenné papíry) 9 330 890 537 Kčs, za konfiskované cenné papíry 137 495 807 Kčs, za konfiskované pohledávky 2 745 181 539 Kčs a za výtěžky z likvidovaných podniků 2 978 646 001 Kčs. V těchto výsledcích však ještě nebyly s výjimkou úhrady od FZH započítány hodnoty konfiskovaných podniků a závodů začleněných do národních a komunálních podniků (částka od FZH byla pouze za převedení vázaných vkladů), což představovalo to vůbec nejhodnotnější, co z konfiskovaného majetku zbylo. Náklady FNO naproti tomu dosahovaly k témuž datu částky 2 249 149 320 Kčs (tedy zhruba 3 % z celkového hrubého příjmu), z toho ještě 773 774 000 Kčs tvořily výdaje na opravy a adaptace nájemních domů.¹²³

Kromě toho bylo ještě bezúplatně převedeno 11 164 průmyslových konfiskátů národním podnikům, 7 669 průmyslových a živnostenských konfiskátů komunálním podnikům, 8 324 průmyslových a živnostenských konfiskátů ostatnímu socialistickému sektoru, 80 000 nemovitých objektů národním výborům, 19 094 různých nemovitostí socialistickým organizacím, 65 hradů a zámků s příslušným obvodem půdy a 252 538 inventárními předměty Národní kulturní komisi, veškerý lázeňský majetek, léčebné a ošetrovatelské ústavy ministerstvu zdravotnictví, veškerý majetek německých odborových organizací Revolučního odborového hnutí (ROH), movitosti za více než 500 000 000 Kčs různým rozpočtovým a hospodářským organizacím, cenné papíry soustředěné u Státní banky českosloven-

122 Hlavním úkolem FZH bylo financování tzv. socialistického výrobního sektoru (zejména národních a komunálních podniků). V praxi to vypadalo tak, že do FZH plynula průmyslová akumulace a byly z něj podnikům poskytovány prostředky pro jejich výstavbu a provoz. Jelikož ještě dlouho po skončení války průmyslová akumulace sama o sobě nestačila na pokrytí všech finančních potřeb národních a komunálních podniků, musel stát prostřednictvím FZH doplňovat finanční prostředky přímo ze státního rozpočtu. Blíže k FZH viz Řeháček, K.: „Nepřátelský“ živnostenský a průmyslový majetek po roce 1945. Příspěvek k jeho osudům. *Hospodářské dějiny* 24, 2009, s. 197–200.

123 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Podrobnější zpráva o činnosti a hospodářských výsledcích FNO v Praze z 2. 9. 1951, s. 10–12.

ské (SBČS) na depozitních účtech FNO ministerstvu financí a podíly konfiskovaných osob na znárodněném majetku FZH.¹²⁴

Bez zajímavosti není ani dynamika příjmů FNO v letech 1945–1949, která jen dokládá jeho zvýšenou aktivitu po únoru 1948: v letech 1945 a 1946 dosáhl FNO výtěžků ve výši 743 650 622 Kčs, v roce 1947 se již jednalo o částku 4 234 186 116 Kčs, v roce 1948 tomu bylo více než desetkrát více a výnos činil 44 043 589 466 Kčs, v roce 1949 dynamika výtěžnosti poklesla na 29 502 196 814 Kčs. Celkem činily příjmy v letech 1945–1949 78 523 623 020 Kčs (náklady 1 647 558 763 Kčs), takže je patrné, že v letech 1950–1951 byla dynamika výtěžků FNO již poměrně nízká, což svědčí o tom, že všechny finančně výnosné akce byly dokončeny do konce roku 1949.¹²⁵

Odhlédneme-li od výše uvedených zajímavých, ale stěžejních představitelůných čísel a dat, můžeme činnost OsÚ a FNO v Praze zhodnotit sice též hospodářsko-statisticky, ale nepoměrně srozumitelněji, totiž množstvím rozděleného konfiskovaného majetku. Kromě živnostenského a průmyslového majetku, jehož osudy již byly detailně popsány a byla provedena i jeho kvantifikace,¹²⁶ je potřeba zmínit se především o konfiskovaných nemovitostech: do konce roku 1950 bylo státní správě, samosprávě, státním a národním podnikům a veřejnoprávním korporacím odevzdáno celkem 19 094 nemovitostí všeho druhu (15 645 domů a vil, 2705 parcel a 744 ostatních nemovitostí velkého rozsahu), které posloužily pro hospodářské účely (1912), bytovou péči (3043), veřejnou správu (2405), komunikační úpravy obcí (1098), školské (1030), kulturní (925), sociální (911) a zdravotnické (804) účely, pro potřeby tělovýchovy (518), rekreace (443) a národní bezpečnosti (513).¹²⁷ K přidělům do vlastnictví fyzických osob bylo zařazeno 180 382 rodinných domků.¹²⁸ Významné bylo rovněž rozdělování konfiskovaného movitého majetku. Do konce roku 1950 bylo např. přiděleno 107 867 motorových vozidel,¹²⁹ velký význam měla zejména prodejová akce podle vyhlášky č. 2141/1946 Ú. l. I, která znamenala rozprodej konfiskovaného bytového zařízení a svršků a která patřila mezi nejnáročnější fáze přidělového řízení: prodeje byly v rámci této akce prove-

124 Tamtéž, s. 2.

125 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Zpráva o výsledcích hospodaření osídlovacího úřadu a Fondu národní obnovy v Praze ze 7. 3. 1950, s. 5.

126 Řeháček, K.: „Nepřátelský“ živnostenský a průmyslový majetek po roce 1945. Příspěvek k jeho osudům. *Hospodářské dějiny* 24, 2009, s. 175–217.

127 NA, FNO Praha, inventarizovaná část, kart. 5, dokument Podrobnější zpráva o činnosti a hospodářských výsledcích FNO v Praze z 2. 9. 1951, s. 29–32. Celkový počet vykázaný podle účelu nesouhlasí se součtem odevzdaných podstat, jelikož jedna podstata někdy sloužila více účelům.

128 Tamtéž, s. 32.

129 Tamtéž, s. 39.

deny v 10 046 obcích a v této nejmasovější přidělové akci byly odprodány movitosti 695 226 domácnostem.¹³⁰ Kromě tohoto běžného zařízení domácností bylo navíc rozprodáno či přiděleno např. 19 554 střelných zbraní, 2029 zařízení lékařských a zubolékařských ordinací nebo 13 176 klavírů a ostatních klávesových nástrojů.¹³¹ Mimo tento výčet stojí i další mobilie, které se však běžně neprodávaly ani nepřidělovaly (např. cennosti, drahé kovy, sbírky poštovních známek). Do konce roku 1950 bylo vytríděno 11 820 hromadných úložek (beden, balíků) a otevřeno asi 6000 safesů, státní bance bylo odevzdáno 1,114 kg platiny, 773,609 kg zlata a 34 302,942 kg stříbra.¹³² Veškerý tento majetek tak posloužil jako částečná kompenzace za exploataci národního majetku během okupace a jako záloha na očekávané, ovšem nakonec v podstatě nerealizované válečné reparace ve prospěch Československa.

VII. Závěrem

Z výše uvedených bilancí je zřejmé, že OsÚ a FNO v Praze představovaly z určitého úhlu pohledu přímo jeden z fenoménů poválečného období v Československu. Svojí podstatou, činností i výsledky nenavazovaly na nic obdobného z dosavadní československé historie a neměly ani adekvátního následovníka (objemem a typem agendy srovnatelný byl snad pouze Fond národního majetku, který existoval v letech 1991–2005).

O existenci OsÚ a FNO se v české historiografii sice vědělo a oba úřady byly zmiňovány v celé řadě odborných prací, detailní institucionální pohled na ně však dosud chyběl. Předkládaná studie se proto na základě studia archivních pramenů a odborné literatury zaměřila především na důvod existence OsÚ a FNO, jejich organizační strukturu, prostorové a personální vybavení pražské centrály a oblastních úřadoven, na problematiku zániku obou úřadů, význam a výsledky jejich činnosti.

V současné době vrcholí proces přebírání dokumentů z činnosti OsÚ a FNO ze spisoven ministerstva financí do Národního archivu a připravuje se delimitace části těchto dokumentů do státních oblastních archivů. Pro odborné zaměstnance těchto archivů by proto předložený pohled mohl být příno-

130 Tamtéž, s. 40.

131 Tamtéž, s. 40–41.

132 Tamtéž, inventarizovaná část, kart. 2, dokument Problémy osídlení a hospodářské výsledky FNO v Praze a Bratislavě ze 14. 8. 1951, s. 11–12.

sem, zejména při budoucím pořádání a inventarizaci převzatých archivních fondů. Pro širší historickou veřejnost poslouží studie jako základ pro další bádání v této, moderní českou historiografií zatím celkem opomíjené oblasti.

*ANSIEDLUNGSAMT (OSIDLOVACÍ ÚŘAD) UND NATIONALER ERNEUERUNGSFOND (FOND NÁRODNÍ OBNOVY)
IN PRAG. STANDORT, PERSONELLE UND ORGANISATORISCHE STRUKTUR DER ZENTRALE UND DER REGIONALZWEIGE IN DEN JAHREN 1945 BIS 1951*

Nach dem Zweiten Weltkrieg gehörte zu den wichtigsten Aufgaben der tschechoslowakischen politischen Repräsentation die Achse der materiellen Ungerechtigkeiten, die am tschechischen und slowakischen Volk verbrochen wurden, sowie die Konfiskation des „Feindvermögens“ ohne Entschädigung und zugunsten des tschechoslowakischen Staates. Der Bevölkerung von deutscher und ungarischer Nationalität, und Kollaboranteure, unabhängig von ihrer Nationalität, wurde nach den Beneš-Dekreten alles Vermögen konfisziert. Dieses Vermögen diente weiter als Instrument zur Revitalisierung der Wirtschaft und als Grundlage für die Wiederherstellung der tschechoslowakischen Währung, auch als ein wichtiger politischer Anreiz für die Wiederansiedlung der Tschechoslowakei, insbesondere der Grenzregionen, die nach der Aussiedlung der deutschen Bevölkerung entvölkert wurden. Die Schlüsselrolle im Prozess der inneren Ansiedlung der Tschechoslowakei gehörte dem Ansiedlungsamt und dem Nationalen Erneuerungsfond. Das Ansiedlungsamt wurde durch das Dekret des Präsidenten Nr. 27/1945 gegründet, der Nationale Erneuerungsfond nach dem Dekret Nr. 108/1945. Beide Institutionen hatten großen wirtschaftlichen und politischen Einfluss und in der Nachkriegszeit der tschechoslowakischen Geschichte haben sie eine sehr wichtige Rolle gespielt. Beide Institutionen waren seit ihrer Gründung sachlich und auch personell eng miteinander verbunden, nach dem Februar 1948 wurden sie unter einer Leitung zusammengefasst. Ihr Hauptquartier war in Prag (im Damenstift auf der Prager Burg, später im Messepalais und schließlich im Invalidenhaus). Die Aktivitäten beider Institutionen wurden von Anfang dezentralisiert in einzelnen Regionen, wo die regionale Filialen und Zweige entstanden sind, geführt. Die Organisationsstruktur der Prager Zentrale und der regionalen Filialen erfuhr in den Jahren 1945–1951 mehrere Änderungen, die auf die aktuellen Bedürfnisse reagiert haben. Es war vor allem problematisch, eine ausreichende Zahl von qualifizierten und kompetenten Beamten zu erhalten. Langfristige Probleme in diesem Bereich hatten negativen Einfluss auf die Wirtschaft und die Ergebnisse der beiden Institutionen. Nachteilig und unvernünftig kam es auch zu chaotischer und unkontrollierter Liquidierung der Behörden (1950–1951), die zu Schäden an staatlichem Eigentum führten und deren Folgen konnten von staatlichen Behörden erst nach vielen Jahren gelöst werden.

THE SETTLEMENT OFFICE (OSIDLOVACÍ ÚŘAD) AND THE NATIONAL RENEWAL FUND IN PRAGUE (FOND NÁRODNÍ OBNOVY): THE LOCATION, STAFFING AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF THEIR HEADQUARTERS AND REGIONAL OFFICES BETWEEN 1945 AND 1951

This article analyzes organizational developments and changes in personnel in the National Renewal Fund and the Settlement Office between 1945 and 1951. In the period immediately after the Second World War, these two offices were responsible for righting wrongs and dealing with issues relating to the confiscation of „enemy“ property.